مەككىدە نازىل بولغان | سۈرە ساد | 88 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

صٓ ۚ وَٱلْقُرْءَانِ ذِى ٱلذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ فَنَادَوا۟ وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ساد، شانلىق قۇرئان بىلەن قەسەمكى، (بۇ قۇرئان ھەقىقەتەن مۆجىزىدۇر) [1]*. بەلكى كاپىرلار ئىماندىن باش تارتماقتا ۋە (رەسۇلۇللاغا) مۇخالىپەتچىلىك قىلماقتا* [2]*. ئۇلاردىن ئىلگىرى (كۇفرى تۈپەيلىدىن) نۇرغۇن ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلار (ئازابنى كۆرگەندە) پەرياد قىلدى، ھالبۇكى، (بۇ) قاچىدىغان ۋاقىت ئەمەس* [3].

ئۈزۈپ ئوقۇلىدىغان ئېلىپبە ھەرپلىرى ھەققىدە سۈرە بەقەرەنىڭ بېشىدا تەپسىلىي بايان قىلىنغان، بۇيەردە قايتا توختالمايمىز. ﴿**شانلىق قۇرئان بىلەن قەسەمكى**﴾ يەنى بەندىلەر ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتنى، ئۇلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك مەنپەئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان قۇرئان بىلەن قەسەمكى.

ئىبنى ئاببـاس رەزىيەللاھـۇ ئەنهۇما سـەئىد ئىبنـى جۇبـەير، ئىسـمائىل ئىبنـى ئەبۇخالىـد، ئىبنـى ئەبۇئۇيەينـە، ئەبۇھۇسـەين، ئەبۇسـالىھ ۋە سـۇددى قاتـارلىقلار بـۇ ئايـەتنى شـان ـ شەرەپـلىك ۋە يـۇقىرى مـەرتىۋىلىك دەپ تەپسـىر قىلـدى. يـەنى بـۇ قـۇرئان شـانلىق بولغـان ۋەز ـ نەسـىھەتنى، ئـۆزرىنى ۋە ئاگاھلاندۇرۇشنى ئۆز ـ ئىچىگە ئالغان كىتابتۇر.

يۇقىرىدىكى قەسەمنىڭ جاۋابى اللە تائالانىڭ ﴿**ئۇلار (يەنى جامائەلەر) دىن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلمىغان بىرىمۇ يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا مېنىڭ ئازابىم تېگىشلىك بولدى**﴾ دېگەن ئايىتىدە ئىپادىلىنىدۇ. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ جاۋابى ﴿**بەلكى كاپىرلار ئىماندىن باش تارتماقتا ۋە (رەسۇلۇللاھقا) مۇخالىپەتچىلىك قىلماقتا**﴾ دېگەن ئايەتتە ئىپادىلىنىدۇ، دېدى. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلدى.

﴿**بەلكى كاپىرلار ئىماندىن باش تارتماقتا ۋە (رەسۇلۇللاغا) مۇخالىپەتچىلىك قىلماقتا**﴾ يەنى شۈبھىسىز، بۇ قۇرئاندا ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدىغان كىشى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەت، ئىبرەت ئالىدىغان كىشى ئۈچۈن ئىبرەت بار. لېكىن، كاپىرلار ئۇنىڭدىن پايدىلانمىدى. چۈنكى، ئۇلار ﴿**ئىماندىن باش تارتماقتا**﴾ يەنى چوڭچىلىق ۋە قىزىققانلىق قىلماقتا ﴿**(رەسۇلۇللاغا) مۇخالىپەتچىلىك قىلماقتا**﴾ يەنى پەيغەمبەرگە قارشىلىق، بوينۇنتاۋلىق ۋە بۆلگۈنچىلىك قىلماقتا.

اللە تائالا، پەيغەمبەرلەرگە قارشىلىق قىلغانلىقى ۋە ئاسماندىن نازىل بولغان كىتابلارنى ئىنكار قىلغانلىقى سەۋەبى بىلەن ھالاك قىلىنغان ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنىڭ ھالاكىتى ئارقىلىق ئۇلارنى قورقۇتۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلاردىن ئىلگىرى (كۇفرى تۈپەيلىدىن) نۇرغۇن ئۈممەتلەرنى ھالاك قىلدۇق. ئۇلار**

www.munber.org

(ئازابنى كۆرگەندە) پەرياد قىلدى﴾ يەنى ئۇلارغا ئازاب كەلگەندە، ئۇلار نالە - پەرياد قىلدى ۋە اللە تائالاغا يىلىندى. ئۇلارنىڭ بۇ نالە - پەريادلىرى ئۇلار ئۈچۈن پايدا بەرمىدى.

اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار بىزنىڭ ئازابىمىزنىڭ (كەلگەنلىكىنى) ھېس قىلغان چاغدا ئۇشتۇمتۇت قاچىدۇ. (پەرىشتىلەر ئۇلارغا مەسخىرە قىلىپ ئېيتتى) «قاچماڭلار، باياشات تۇرمۇشۇڭلارغا، تۇرالغۇ جايىڭلارغا قايتىڭلار، سىلەردىن (مۇھىم ئىشلاردا مەسلىھەت) سورىلىشى مۇمكىن»﴾[1].

ئەبۇداۋۇد تەيالىسى تەمىمىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن اللە تائالانىڭ: ﴿ئۇلار **(ئازابنى كۆرگەندە) پەرياد قىلدى، ھالبۇكى، (بۇ) قاچىدىغان ۋاقىت ئەمەس﴾** دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسى ھەققىدە سورىدىم. ئۇ: بۇ نالە - پەرياد قىلىدىغان، ئازابتىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولىدىغان ۋاقىت ئەمەس دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى.

مۇھەممەد ئىبنى كەئب اللە تائالانىڭ: ﴿ئۇلار **(ئازابنى كۆرگەندە) پەرياد قىلدى، ھالبۇكى، (بۇ) قاچىدىغان ۋاقىت ئەمەس﴾** دېگەن سۆزى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار دۇنياغا قايتىش ئىمكانىيىتى يوق بىر ۋاقىتتا تەۋھىد بىلەن پەرياد قىلىدۇ ۋە دەرھال بىر - بىرىگە تەۋبە قىلىشتىن نەسىھەت قىلىشىدۇ.

قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ئازابنى كۆرگەن ۋاقىتتا، تەۋبە قىلىشقا ئالدىرىشىدۇ.

﴿**ئۇلار (ئازابنى كۆرگەندە) پەرياد قىلدى، ھالبۇكى، (بۇ) قاچىدىغان ۋاقىت ئەمەس﴾** بۇ ئايەت ھەققىدە مۇجاھىد: بۇ قاچىدىغان ۋاقىت ئەمەس ۋە نالە - پەرياد پايدا بېرىدىغان ۋاقىتمۇ ئەمەس، دىدى.

* * * * * * *

وَعَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَـٰفِرُونَ هَـٰذَا سَـٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾ أَجَعَلَ ٱلْـَٔالِهَةَ إِلَـٰهًا
وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَـٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُواْ وَٱصْبِرُواْ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَـٰذَا
لَشَىْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا بِهَـٰذَا فِى ٱلْمِلَّةِ ٱلْـَٔاخِرَةِ إِنْ هَـٰذَآ إِلَّا ٱخْتِلَـٰقٌ ﴿٧﴾ أَءُنزِلَ عَلَيْهِ ٱلذِّكْرُ مِنۢ
بَيْنِنَا ۚ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ مِّن ذِكْرِى ۖ بَل لَّمَّا يَذُوقُواْ عَذَابِ ﴿٨﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ ٱلْعَزِيزِ
ٱلْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُواْ فِى ٱلْأَسْبَـٰبِ ﴿١٠﴾ جُندٌ مَّا
هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ ٱلْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلگەنلىكىگە ئۇلار ھەيران قېلىشتى، كاپىرلار ئېيتتى: «بۇ بىر يالغانچى سېھىرگەردۇر﴾[4]. ئۇ نۇرغۇن ئىلاھلارنى بىر ئىلاھ قىلىۋالامدۇ؟ بۇ ھەقىقەتەن غەلىتە ئىش»﴾[5]. ئۇلارنىڭ (يەنى قۇرەيشنىڭ) كاتتىلىرى (سورۇنلىرىدىن) قوزغىلىپ چىقىپ ئېيتتى: «سىلەر مېڭىڭلار، مەبۇدلىرىڭلارغا ئىبادەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇڭلار، بۇ ھەقىقەتەن (بىزدىن) ئىرادە قىلىنىدىغان بىر ئىش (يەنى مۇھەممەد سىلەرنى دىنىڭلاردىن تاندۇرۇپ، سىلەرگە ئۆزىنىڭ ئۈستۈنلۈك قازىنىشىنى ئىرادە قىلىدۇ)﴾[6]. بۇنى بىز باشقا بىر دىندىن (يەنى ناسارا دىنىدىكىلەردىن) ئاڭلىمىدۇق، بۇ پەقەت ئويدۇرمىدۇر﴾[7]. قۇرئان بىزگە نازىل بولماي ئۇنىڭغا نازىل

[1] سۈرە ئەنبىيا 12 — 13 - ئايەتلەر.

www.munber.org

بولدىمۇ؟ » بەلكى ئۇلار مېنىڭ زىكرىم (يەنى قۇرئان) دىن شەكتىدۇر، بەلكى ئۇلار تېخى مېنىڭ ئازابىمنى تېتىغىنى يوق﴿8﴾*. ياكى ئۇلاردا غالىب، ناھايىتى كەرەملىك پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىنىڭ خەزىنىلىرى بارمۇ؟ ﴿9﴾. ياكى ئۇلار ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ پادىشاھلىقىغا ئىگىمۇ؟ (ئەگەر ئۇلار ئىگە بولسا، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىدىغان) شوتىلارغا چىقسۇن*﴿10﴾*. ئۇلار (رەسۇلۇللاغا قارشى) جامائەلەردىن ئۇيۇشقان مەغلۇب قىلىنىدىغان قوشۇندۇر*﴿11﴾.

مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەرلىك، تەۋھىد ۋە قۇرئاندىن ھەيران قېلىشى توغرىسىدا

ﷲ تائالا بۇ ئايەتتە مۇشرىكلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خۇش خەۋەر بەرگۈچى ۋە ئاگاھلاندۇرغۇچى قىلىپ ئەۋەتىلگەنلىكىدىن ھەيران قالغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلگەنلىكىگە ئۇلار ھەيران قېلىشتى**﴾ يەنى ئۇلار بۇ پەيغەمبەرنىڭ ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئىنسان ئىكەنلىكىدىن ھەيران قېلىشتى.

ﷲ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىنسانلارنىڭ بىرىگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا): ئىنسانلار (يەنى كاپىرلار) نى (ﷲ نىڭ ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇرغىن، مۆمىنلەرگە پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا (قىلغان ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن) يۇقىرى ئورۇنغا ئېرىشىدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بەرگىن، دەپ ۋەھيى قىلغانلىقىمىزدىن ئۇلار ئەجەبلىنەمدۇ؟ كاپىرلار: « بۇ ھەققەتەن ئاشكارا سېھىرگەردۇر » دېدى﴾[1].

﴿**كاپىرلار ئېيتتى: « بۇ بىر يالغانچى سېھىرگەردۇر. ئۇ نۇرغۇن ئىلاھلارنى بىر ئىلاھ قىلماقچىمۇ؟**﴾ يەنى ئۇ مەبۇد بىردۇر، ئۇنىڭدىن باشقا مەبۇد بەرھەق يوقتۇر دەمدۇ؟ مۇشرىكلار بۇنى ئىنكار قىلدى. ئۇلار ﷲ تائالاغا قىلغان شېرىكلىرىنى تاشلاشقا بۇيرۇلغانلىقىدىن ئەجەبلەندى. چۈنكى، ئۇلار بۇتلارغا ئىبادەت قىلىشتا ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئىزىدىن ماڭغان، شېرىكلىك بولسا دىللىرىغا ئورناپ كەتكەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئەنە شۇ شېرىكنى دىللىرىدىن چىقىرىپ تاشلاشقا ۋە ﷲ تائالانى بىر دەپ بىلىشكە چاقىرغاندا، ئۇلار بۇنى ناھايىتى چوڭ ئىش ساناپ ھەيران قېلىشتى.

ئۇلار: ﴿**ئۇ نۇرغۇن ئىلاھلارنى بىر ئىلاھ قىلماقچىمۇ؟ بۇ ھەققەتەن غەلىتە ئىش**﴾ دېدى. ﴿**ئۇلارنىڭ (يەنى قۇرەيشنىڭ) كاتتىلىرى (سورۇنلىرىدىن) قوزغىلىپ چىقىپ ئېيتتى**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ چوڭلىرى، يېتەكچىلىرى ۋە باشلىقلىرى مۇنداق دېيىشتى: ﴿**سىلەر مېڭىڭلار**﴾ يەنى دىنىڭلارنى داۋاملاشتۇرۇڭلار ﴿**مەبۇدلىرىڭلارغا ئىبادەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇڭلار**﴾ يەنى مۇھەممەد سىلەرنى چاقىرغان تەۋھىدنى قوبۇل قىلماڭلار.

﴿**بۇ ھەققەتەن (بىزدىن) ئىرادە قىلىنىدىغان بىر ئىش**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئىبنى جەرىر: مۇنداق دەيدۇ: ھەققەتەن مۇھەممەد بىزنى بۇ تەۋھىدكە چاقىرىش ئارقىلىق، ئۈستۈڭلاردىن شان ـ شەرەپ ۋە ئۈستۈنلۈك قازىنىشنى ۋە ئۆزىگە سىلەردىن بولغان بىر تۈركۈم ئەگەشكۈچىلەرنىڭ بولۇشىنى خالايدۇ. بىز ئۇنىڭ بۇ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشمايمىز.

بۇ ئايەتلەرنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا

---

[1] سۈرە يۇنۇس 2 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئەبۇجەئفەر ئىبنى جەرىر، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇتالىب ئاغرىپ قالغان ۋاقتىدا قۇرەيشلىك بىر نەچچە كىشى ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەبۇجەھىلمۇ بار ئىدى. ئۇلار: قېرىندىشىڭنىڭ ئوغلى ھەققەتەن ئىلاھلىرىمىزنى تىللايدۇ، ئانى قىلىدۇ، ئۇنداق دەيدۇ، مۇنداق دەيدۇ، ئۇنىڭغا ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنى توسقان بولساڭ ئىكەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇتالىب پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنى چاقىرتىپ كەلدى. ئۇ ئۆيگە كىرگەندە ئۇلار بىلەن ئەبۇتالىبنىڭ ئارىلىقىدا بىر كىشى ئولتۇرغۇدەك ئورۇن بار ئىدى. لەنتى ئەبۇجەھل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەبۇتالىپنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ قېلىشىدىن، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئەبۇتالىبنىڭ مېھرىبانلىق كۆرسىتىشىدىن ئەنسىرەپ، ناھايىتى چاققانلىق بىلەن ئۇ بوش ئورۇندا ئولتۇرىۋالدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاغىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇدەك ئورۇن تاپالمىدى ـ دە، بوسۇغۇدىلا ئولتۇردى. ئەبۇتالىپ ئۇنىڭغا: ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى! قەۋمىڭ ئۈستۈڭدىن شىكايەت قىلىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ دېيىشىچە سەن ئۇلارنىڭ ئىلاھلىرىغا تىل تەككۈزۈپ بىر نەرسىلەرنى دەيدىكەنسەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن شىكايەت قىلىپ كەلگەنلەرمۇ ئۇنىڭ ئۈستىدىن بىر مۇنچە گەپلەرنى قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاغىسىغا: «ئى تاغا! شۈبھىسىزكى، مەن ئۇلارنىڭ پەقەت بىر سۆزنى دېيىشىنى، بۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل ئەرەبلەرنىڭ ئۇلارغا ئەگىشىشىنى ۋە ئەجەملەرنىڭ ئۇلارغا جىزيە تۆلىشىنى ئىرادە قىلىمەن» دېدى. ئۇلار ئۇنىڭ سۆزىدىن چۆچۈپ كەتتى. ئۇلار: بىر سۆز؟! بىزنىڭ جېنىمىز ئاتاڭ ئۈچۈن پىدا بولسۇنكى، ئون سۆز بولسىمۇ بولىدۇ، ئۇ قايسى سۆز؟ دېدى. ئەبۇتالىبمۇ: ئى قېرىندىشىمنىڭ ئوغلى! ئۇ قايسى سۆز؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «اللە تائالادىن باشقا ھېچ ئىلاھ بەرھەق يوقتۇر» دېگەن سۆزدۇر، دېدى. ئۇلار ھودۇققان ۋە كىيىملىرىنى قېقىشقان ھالەتتە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كېتىپ: ﴿ئۇ نۇرغۇن ئىلاھلارنى بىر ئىلاھ قىلىۋالامدۇ؟ بۇ ھەقىقەتەن غەلىتە ئىش﴾ دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەتتىن باشلاپ تاكى ﴿بەلكى تېخى ئۇلار مېنىڭ ئازابىمنى تېتىغىنى يوق﴾ دېگەن ئايەتكىچە نازىل بولدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى.

﴿بۇنى بىز باشقا بىر دىندىن (يەنى ناسارا دىنىدىكىلەردىن) ئاڭلىمىدۇق﴾ يەنى مۇھەممەد بىزنى چاقىرىۋاتقان نەرسە تەۋھىدنى بىز ئاخىرقى دىن خىرىستىئان دىنىدىكىلەردىن ئاڭلىمىدۇق. ئەۋفىي، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇشرىكلار ئەگەر بۇ قۇرئان ھەق بولىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ناسارالار بىزگە بۇ قۇرئان ھەققىدە خەۋەر قىلغان بولاتتى، دېدى.

﴿بۇ پەقەت ئويدۇرمىدۇر﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى مۇجاھىد ۋە قەتادە: بۇ پەقەت يالغاندۇر، دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿قۇرئان بىزگە نازىل بولماي ئۇنىڭغا نازىل بولدىمۇ؟﴾ يەنى ئۇلار قۇرئان كەرىمنىڭ ئۇلارنىڭ ئىچىدىن پەقەت مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغىلا نازىل بولۇشىنى ناھايىتى يىراق سانىدى.

بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار: «بۇ قۇرئان نېمىشقا ئىككى شەھەر (يەنى مەككە بىلەن تائىف ئادەملىرىدىن) بىر كاتتا ئادەمگە نازىل قىلىنمىدى؟» دېيىشتى. پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىنى ئۇلار تەقسىم قىلىپ بېرەمدۇ؟ بىز ئۇلارنىڭ ھاياتىي دۇنيادىكى رىزقىنى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تەقسىم قىلدۇق، ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىنى (ھەق بېرىپ) ئىشقا سالسۇن دەپ، ئۇلارنىڭ بەزىسىنىڭ دەرىجىسىنى بەزىسىدىن ئۈستۈن قىلدۇق﴾[1] شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا

[1] سۈرە زۇخرۇف 31 ــــ 32 - ئايەتلەر.

www.munber.org

قۇرئاننىڭ نازىل بولۇشىنى يىراق ساناپ، ئۆزلىرىنىڭ نەقەدەر نادان ۋە ئەقلىنىڭ كام ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بۇ سۆزنى قىلدى.

﴿بەلكى ئۇلار تېخى مېنىڭ ئازابىمنى تېتىغىنى يوق﴾ يەنى ئۇلار مۇشۇنداق بىمەنە سۆزنى دېيىشىدۇ. چۈنكى، ئۇلار بۇ سۆزنى قىلغان ۋاقىتقىچە الله تائالانىڭ ئازاب - ئوقۇبىتىنى تېتىغىنى يوق. ئۇلار دېگەن سۆزلىرىنىڭ ۋە ئىنكار قىلغان نەرسىلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى كەلگۈسىدە، جەھەننەم ئوتىغا قاتتىق ئىتتىرىلگەن چاغدا چوقۇم بىلىدۇ.

الله تائالا كېيىنكى ئايەتلەردە ئۆز زاتىدىن بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا ئۆز مۈلكىنى تەسەررۇپ قىلغۇچىدۇر، خالىغىنىنى قىلغۇچىدۇر، كىمگە نېمىنى بېرىشنى خالىسا شۇنى بېرىدۇ. خالىغان كىشىنى ئەزىز قىلىدۇ، خالىغان كىشىنى خار قىلىدۇ. خالىغان كىشىنى ھىدايەت قىلىدۇ، خالىغان كىشىنى ئازدۇرىدۇ. بەندىلىرىدىن خالىغان كىشىگە ئۆز ئەمرى بىلەن ۋەھيي قىلىدۇ، خالىغان كىشىنىڭ قەلبلىرىنى پېچەتلىۋېتىدۇ. ئاندىن ئۇنى الله تائالادىن باشقا ھېچكىم ھىدايەت قىلالمايدۇ. شەك - شۈبھىسىزكى، بەندىلەر ھېچ بىر ئىشقا ئىگىدارچىلىق قىلالمايدۇ. ئۇلار پادىشاھلىقنى تەسەررۇپ قىلىشتا زەررىچىلىكمۇ ھوقۇقى بولمايدۇ. ئۇلار ھەتتا قىلچىلىكمۇ نەرسىگە ئىگە بولالمايدۇ.

الله تائالا شۇڭا ئۇلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿ياكى ئۇلاردا غالىب، ناھايىتى كەرەملىك پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىنىڭ خەزىنىلىرى بارمۇ؟﴾** يەنى الله تائالا تەڭداشسىز غالىب ۋە كېرەملىك، خالىغان كىشىگە خالىغان نەرسىنى بەرگۈچى زاتتۇر.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ياكى ئۇلارنىڭ پادىشاھلىقتىن نېسىۋىسى بارمۇ؟ (ھېچقانداق نېسىۋىسى يوق) ئەگەر بولىدىغان بولسا (زىيادە بېخىللىقتىن) ئۇلار كىشىلەرگە قىلچىلىك نەرسە بەرمەيدۇ. ياكى ئۇلار الله ئۆز پەزلىدىن كىشىلەرگە بەرگەن نەرسىگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بېرىلگەن پەيغەمبەرلىككە) ھەسەت قىلىشامدۇ؟ بىز ھەقىقەتەن ئىبراھىم ئەۋلادىغا كىتاب، ھېكمەت بەردۇق ۋە ئۇلارغا بۈيۈك پادىشاھلىق بەردۇق. ئۇلار (يەنى يەھۇدىيلار) نىڭ ئىچىدە ئۇنىڭغا (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ئىمان ئېيتقانلارمۇ بار، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەنلەرمۇ بار، ئۇلارغا (ئۇلارنىڭ كۇفرىغا جازا بېرىش يۈزىسىدىن) جەھەننەمنىڭ يېنىپ تۇرغان ئوتى يېتەرلىكتۇر﴾[1] ﴿«ئەگەر پەرۋەردىگارىمنىڭ رەھمەت خەزىنىلىرى سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا بولسا، چىقىمدىن (يەنى تۈگەپ كېتىشتىن) قورقۇپ، چوقۇم بېخىللىق قىلاتتىڭلار، ئىنسان بېخىل كېلىدۇ» دېگىن﴾[2].

بۇ ئايەتلەرنىڭ ھەممىسىدە كاپىرلارنىڭ قىلمىشلىرى ئەيىبلىنىدۇ. چۈنكى، ئۇلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئىنكار قىلدى، الله تائالا سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ئۇنىڭغا ئېيتقان سۆزلىرىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئارىمىزدىن ئۇنىڭغا ۋەھيى نازىل قىلىندىمۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، ئۇ يالغانچىدۇر، مۇتەكەببىردۇر». ئۇلار ئەتە (يەنى ئاخىرەتتە) كىمنىڭ يالغانچى، مۇتەكەببىر ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ﴾[3].

﴿ياكى ئۇلار ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ پادىشاھلىقىغا ئىگىمۇ؟ (ئەگەر ئۇلار ئىگە بولسا، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىدىغان) شوتىلارغا چىقسۇن﴾

(1) سۈرە نىسا 53 — 55 - ئايەتكىچە.
(2) سۈرە ئىسرا 100 - ئايەت.
(3) سۈرە قەمەر 25 — 26 - ئايەتلەر.

www.munber.org

يەنى ئەگەر ئۇلاردا شۇ پادىشاھلىق بولسا، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىدىغان شوتىلارغا چىقسۇن.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، قەتادە ۋە باشقىلار: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، ئاسمانغا ئۆلىشىدىغان يوللارنى تاپسۇن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. زەھھاك: بۇ يەتتىنچى ئاسمانغا چىقسۇن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇلار (رەسۇلۇللاغا قارشى) جامائەلەردىن ئۇيۇشقان مەغلۇب قىلىنىدىغان قوشۇندۇر**﴾ يەنى ئەنە شۇلار ھەققە ئەگىشىشتىن چوڭچىلىق قىلىپ ئىماندىن باش تارتقان ۋە پەيغەمبەرگە قارشىلىق قىلغان قوشۇندۇر. ئۇلار كەلگۈسىدە خۇددى ئۇلاردىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلىپ ھالاك قىلىنغان جامائەلەرگە ئوخشاش مەغلۇب قىلىنىدۇ ۋە ھالاك قىلىنىدۇ.

اللہ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ياكى ئۇلار «بىز (مۇھەممەد ئۈستىدىن) غالىب قەۋمىمىز» دەمدۇ؟ (مۇشرىكلار) تۈپى مەغلۇپ قىلىنىدۇ، ئارقىغا قاراپ قاچىدۇ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلارغا بېرىلىدىغان ئازاب بۇلا ئەمەس)، قىيامەت ئۇلارغا (ئازاب قىلىنىش) ۋەدە قىلىنغان ۋاقىتتۇر، قىيامەت تېخىمۇ قىيىندۇر، تېخىمۇ جاپالىقتۇر﴾[1].

* * * * * * *

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو ٱلْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَٰبُ لْـَٔيْكَةِ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنظُرُ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيْحَةً
وَٰحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا۟ رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿١٦﴾

ئۇلاردىن (يەنى قۇرەيش مۇشرىكلىرىدىن) ئىلگىرى نۇھ قەۋمى، ئاد (قەۋمى) ۋە قوزۇقلار ئىگىسى پىرئەۋن (قەۋمى) (پەيغەمبەرلىرىنى) ئىنكار قىلدى﴿12﴾. سەمۇد قەۋمى، لۇت قەۋمى ۋە ئەيكىلىكلەر (يەنى شۇئەيب ئەلەيھىسسالام قەۋمى)مۇ (پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلدى)، ئەنە شۇلار (پەيغەمبەرلەرگە قارشى ئۇيۇشقان) جامائەلەر ئىدى﴿13﴾. ئۇلار (يەنى جامائەلەر) دىن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلمىغان بىرىمۇ يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا مېنىڭ ئازابىم تېگىشلىك بولدى﴿14﴾. بۇلار (يەنى مەككە مۇشرىكلىرى) پەقەت بىر ئاۋاز (يەنى بىرىنچى قېتىملىق سۇر)نىلا كۈتىدۇ، ئۇ قايتىلانمايدۇ﴿15﴾. ئۇلار (مەسخىرە قىلىش يولى بىلەن): «پەرۋەردىگارىمىز! (سەن بىزگە ئازابتىن ۋەدە قىلغان) نېسىۋىمىزنى بىزگە بالدۇرراق ـ قىيامەت كۈنىدىن ئىلگىرى بەرگىن» دېيىشتى﴿16﴾.

ھالاك قىلىنغان بۇرۇنقى قەۋملەردىن ئىبرەت ئېلىش توغرىسىدا

اللہ تائالا بۇ ئايەتلەردە ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرنىڭ پەيغەمبەرلەرگە قارشىلىق قىلىشى ۋە پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشى سەۋەبىدىن ئۇلارغا چۈشكەن مۇسىبەت ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتلەردىن خەۋەر قىلىدۇ: ئۇلارنىڭ قىسسىسى بۇندىن ئىلگىرى نۇرغۇن ئورۇنلاردا تەپسىلىي بايان قىلىندى.

---

[1] سۈرە قەمەر 44 — 46 ـ ئايەتكىچە.

﴿**ئەنە شۇلار (پەيغەمبەرلەرگە قارشى ئۇيۇشقان) جامائەلەر ئىدى**﴾ يەنى سىلەرگە قارىغاندا ئۇلارنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى، مال - مۈلكى ۋە ئەۋلادلىرى كۆپ ئىدى. بۇلارغا پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئازابى كەلگەندە ئۇ نەرسىلىرى الله تائالانىڭ ئازابىدىن ھېچ بىر نەرسىنى ئۇلاردىن توسۇپ قالالمىدى.

﴿**ئۇلار (يەنى جامائەلەر) دىن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلمىغان بىرىمۇ يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا مېنىڭ ئازابىم تېگىشلىك بولدى**﴾ خىتاب قىلىنغۇچىلارنىڭ ئۇنىڭدىن قاتتىق ئىبرەت ئېلىشى ئۈچۈن، بۇرۇنقىلارنىڭ ھالاك قىلىنىش سەۋەبى ئۇلارنىڭ پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغانلىقى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بەردى.

﴿**بۇلار (يەنى مەككە مۇشرىكلىرى) پەقەت بىر ئاۋاز (يەنى بىرىنچى قېتىملىق سۇر) نىلا كۈتىدۇ، ئۇ قايتىلانمايدۇ**﴾ مالىك، زەيد ئىبنى ئەسلەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ ئاۋاز ئىككىنچى قېتىم قايتىلانمايدۇ. يەنى ئۇلار قىيامەتنىڭ تۇيۇقسىز كېلىشىنىلا كۈتىدۇ. قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرى ئاللىبۇرۇنلا كېلىپ بولدى. يەنى قىيامەت يېقىنلاشتى. بۇ ئاۋاز قىيامەتكە چېلىنغان سۇر ئاۋازى بولۇپ، الله تائالا ئىسرافىل ئەلەيھىسسالامنى سۇرنى سوزۇپ چېلىشقا بۇيرۇيدۇ. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا ساقلىغان كىشىدىن باشقا، ئاسمان ۋە زېمىن ئەھلىدىن ھېچكىم قالماي قاتتىق قورقۇنچ ئىچىدە قالىدۇ.

﴿**ئۇلار (مەسخىرە قىلىش يولى بىلەن): «پەرۋەردىگارىمىز! (سەن بىزگە ئازابتىن ۋەدە قىلغان) نېسىۋىمىزنى بىزگە بالدۇرراق قىيامەت كۈنىدىن ئىلگىرى بەرگىن» دېيىشتى**﴾ بۇ الله تائالا تەرىپىدىن مۇشرىكلار ئۆزلىرىگە تېگىشلىك بولغان ئازابنىڭ بالدۇر كېلىشىنى تىلەپ قىلغان دۇئاسىنى ئەيىبلەشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد، زەھھاك، ھەسەن ۋە بىر قانچە كىشىلەر: ئۇلار ئازابنىڭ بالدۇر كېلىشىنى سورىدى، دېدى. قەتادە يۇقىرىدىكىلەرنىڭ سۆزىگە: ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار ﴿«ئەگەر بۇ (يەنى قۇرئان) سېنىڭ تەرىپىڭدىن نازىل بولغان ھەقىقەت بولىدىغان بولسا، ئاسماندىن ئۈستىمىزگە تاش ياغدۇرغىن، ياكى بىزنى قاتتىق ئازاب بىلەن جازالىغىن!»﴾[1] دېگەن سۆزنىمۇ قىلغان دەپ قوشۇپ قويىدى.

بەزى تەپسىرشۇناسلار: مۇشرىكلار ئەگەر جەننەت ھەقىقەتەن بار بولسا، جەننەتتىكى نېسىۋىلىرىمىز بالدۇرراق بېرىلسۇن، دەپ ئۇنىڭغا بۇ دۇنيادىلا ئېرىشىشنى سوراشتى، دېدى. ئۇلارنىڭ بۇ سۆزى كېلىدىغان ئازابنى مەسخىرە قىلىش ۋە ئۇنى ئىنكار قىلىش ئۈچۈن دېيىلگەن سۆزدۇر.

ئىبنى جەرىر مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار دۇنيادىكى ئۆزلىرىگە تېگىشلىك بولغان ياخشى - يامانلىقلىرىنىڭ بالدۇرراق بولۇشىنى سوراشتى. ئۇنىڭ بۇ سۆزى مۇۋاپىق سۆزدۇر. زەھھاك ۋە ئىسمائىل ئىبنى ئەبۇخالىدلارمۇ ئۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان سۆزلەرنى بايان قىلدى.

بۇ سۆزنى ئۇلار مەسخىرە قىلىش ۋە ئازابنى يىراق ساناش يۈزىسىدىن دېگەندە، الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇلاردىن كەلگەن ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلىشقا بۇيرۇدى. سەۋر قىلغاندا، ئاخىرقى نۇسرەت ۋە ئۇتۇقنىڭ ئۇنىڭغا مەنسۇپ بولىدىغانلىقىدىن خۇش خەۋەر بەردى.

* * * * * * *

---

[1] سۈرە ئەنفال 32 - ئايەت.

www.munber.org

ٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُۥدَ ذَا ٱلْأَيْدِ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَّرْنَا ٱلْجِبَالَ
مَعَهُۥ يُسَبِّحْنَ بِٱلْعَشِىِّ وَٱلْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَٱلطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ كُلٌّ لَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُۥ وَءَاتَيْنَٰهُ
ٱلْحِكْمَةَ وَفَصْلَ ٱلْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە سەۋر قىلغىن، (دىندا) كۈچلۈك بەندىمىز داۋۇدنى ئەسلىگىن، ئۇ ھەقىقەتەن ئاللاھ غا ئىتائەت قىلغۇچى ئىدى﴿17﴾. بىز ھەقىقەتەن تاغلارنى (داۋۇدقا) بويسۇندۇرۇپ بەردۇق، ئۇلار داۋۇد بىلەن ئەتىگىنى ـ ئاخشىمى تەسبىھ ئېيتاتتى﴿18﴾. قۇشلارنىمۇ ئۇنىڭغا بويسۇندۇرۇپ بەردۇق، ئۇلارمۇ (تەرەپ ـ تەرەپتىن) توپلىنىپ، داۋۇد بىلەن بىللە تەسبىھ ئېيتاتتى، (تاغلارنىڭ، قۇشلارنىڭ) ھەممىسى ئاللاھ غا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر﴿19﴾. داۋۇدنىڭ سەلتەنىتىنى كۈچەيتتۇق، ئۇنىڭغا ھېكمەت ۋە (ھەممە ئادەم چۈشىنىدىغان) روشەن سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئاتا قىلدۇق﴿20﴾.

داۋۇد ئەلەيھىسسالام توغرىسىدا

ئاللاھ تائالا بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى داۋۇد ئەلەيھىسسالام ھەققىدە توختالدى: ئۇ ھەقىقەتەن بىلىملىك ۋە ئىش ـ ئەمەلدە قابىلىيەتلىك ئىدى. قەتادە: داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا ئىبادەت قىلىشتا كۈچ ـ قۇۋۋەت، ئىسلامنى چۈشىنىشتە چوڭقۇر ئىلىم بېرىلگەن، دېدى. ھەدىسلەردە كېلىشىچە داۋۇد ئەلەيھىسسالام كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئۆمرىنىڭ يېرىمىنى روزا تۇتۇش بىلەن ئۆتكۈزگەن ئىدى. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاللاھ تائالاغا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان ناماز داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىزىدۇر، ئاللاھ تائالاغا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان روزا، داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ روزىسىدۇر. ئۇ كېچىنىڭ يېرىمىگىچە ئۇخلايتتى. قالغان يېرىمىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىدە ناماز ئوقۇيتتى. ئۈچتىن بىرىدە يەنە ئۇخلايتى. بىر كۈن روزا تۇتۇپ، بىر كۈن تۇتمايتتى. دۈشمەنگە يولۇقسا قاچمايتتى، ئۇ ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالاغا ناھايىتى ئىتائەت قىلغۇچى ئىدى» يەنى ئۇ بارلىق ئىشلىرىدا ئاللاھ تائالاغا تەرەپكە يۈزلىنەتتى.

﴿بىز ھەقىقەتەن تاغلارنى (داۋۇدقا) بويسۇندۇرۇپ بەردۇق، ئۇلار داۋۇد بىلەن ئەتىگىنى ـ ئاخشىمى تەسبىھ ئېيتاتتى﴾ يەنى ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالا تاغلارنى كۈن چىققان ۋە كۈن پاتقان ۋاقىتتا داۋۇد ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە تەسبىھ ئېيتىشقا بويسۇندۇرۇپ بەرگەن ئىدى.

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿«ئى تاغلار! ئى قۇشلار! داۋۇت بىلەن بىرلىكتە تەسبىھ ئېيتىڭلار» (دېدۇق)﴾[1] يەنى قۇشلارمۇ داۋۇد ئەلەيھىسسالام تەسبىھ ئېيتقاندەك تەسبىھ ئېيتاتتى. ئەگەر قۇشلار ھاۋادا ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ ئۇنىڭ زەبۇرنى يېقىملىق ئاۋاز بىلەن قىرائەت قىلىپ تەسبىھ ئېيتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىسا، ئۇ يەردىن ئۇچۇپ كېتەلمەي، ھاۋادا توختاپ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە تەسبىھ ئېيتاتتى. ئېگىز تاغلارمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ بۇ ئاۋازنى تەكرارلايتتى، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ تەسبىھ ئېيتاتتى.

ئىبنى جەرىر، ئابدۇللاھ ئىبنى ھارىس ئىبنى نەۋفەلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما چاشكا نامىزىنى ئوقۇمايتتى، ئۇنى مەن ئۇممۇھانىنىڭ قېشىغا ئېلىپ كىرىپ، سىز بۇنىڭغا ماڭا دەپ بەرگەنلىرىڭىزنى دەپ بېرىڭ دېدىم. ئۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر

---

[1] سۈرە سەبەئ 10 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئەلەيھىسسالام پەتھى كۈنى ئۆيۈمگە كىرىپ مېنى بىر چىلەك سۇ ۋە بىر پارچە رەخت تەييارلاشقا بۇيرۇدى، ئۇ شۇ رەخت بىلەن ئارىمىزنى تۇسۇپ يۇيۇندى، ئاندىن يىغىلىپ قالغان سۇنى ئۆينىڭ ئەتراپلىرىغا چاچتى، ئاندىن سەككىز رەكئەت ناماز ئوقۇدى. شۇ ۋاقىت چاشكا ۋاقتى ئىدى. ئۇ نامازنىڭ قىيامى، رۇكۇسى، سەجدىسى ۋە تەشەھھۇدلىرى ئۇزۇن ـ قىسقىلىقتا ئاساسەن بىر ـ بىرىگە ئوخشاش ئىدى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ: مەن قۇرئاننىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغىچە ئوقۇپ چاشكا ۋاقتى نامىزىنى بىلمىگەن ئىدىم، پەقەت ئەمدىلا بىلدىم، ﴿**ئۇلار داۋۇد بىلەن ئەتىگىنى ـ ئاخشىمى تەسبىھ ئېيتاتتى**﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇپ ئىشراق نامىزى قېنى؟ دەيتتىم، دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ چاشكا نامىزىنى ئىشراق نامىزى دەيدىغان بولدى.

﴿**قۇشلارنىمۇ ئۇنىڭغا بويسۇندۇرۇپ بەردۇق، ئۇلارمۇ (تەرەپ ـ تەرەپتىن) توپلىنىپ، داۋۇد بىلەن بىللە تەسبىھ ئېيتاتتى ھاۋادا توختاپ تۇرۇپ تەسبىھ ئېيتاتتى. (تاغلارنىڭ، قۇشلارنىڭ) ھەممىسى اللە غا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى اللە تائالاغا ئىتائەت قىلغۇچى، داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىپ تەسبىھ ئېيتقۇچىدۇر. سەئىد ئىبنى جۇبەير، قەتادە ۋە مالىك قاتارلىقلار زەيد ئىبنى ئەسلەم ۋە ئىبنى زەيدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿**(تاغلارنىڭ، قۇشلارنىڭ) ھەممىسى اللە غا ئىتائەت قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى اللە تائالاغا بويسۇنغۇچىلاردۇر.

﴿**داۋۇدنىڭ سەلتەنىتىنى كۈچەيتتۇق**﴾ يەنى بىز ئۇنىڭغا پادىشاھلارنىڭ ھاجىتى چۈشىدىغان بارلىق نەرسىلەر تولۇق قىلىنغان، مۇكەممەل بىر پادىشاھلىقنى ئاتا قىلدۇق. ئىبنى ئەبۇنەجىھ، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: داۋۇد ئەلەيھىسسالام دۇنيا ئەھلى ئىچىدىكى ئەڭ كۈچلۈك پادىشاھ ئىدى.

﴿**ئۇنىڭغا ھېكمەت ئاتا قىلدۇق**﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە مۇجاھىد مۇنداق دېدى: يەنى ئۇنىڭغا چۈشەنچە ۋە ئەقىل ـ ئىدراك ئاتا قىلدۇق. قەتادە مۇنداق دېدى: اللە تائالانىڭ كىتابى ۋە ئۇ كىتابقا ئەگەشكۈچىلەرنى ئاتا قىلدۇق دېگەنلىك بولىدۇ. سۇددى: ﴿**ھېكمەت**﴾ يەنى پەيغەمبەرلىك ئاتا قىلدۇق دېگەنلىكتۇر، دېدى.

﴿**ۋە (ھەممە ئادەم چۈشىنىدىغان) روشەن سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئاتا قىلدۇق**﴾ قازى شۇرەيھ ۋە شەئبى: ”روشەن سۆز ـ ئىبارىلەر“ دېگەندىن گۇۋاھچىلار ۋە قەسەملەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. قەتادە: دەۋاگەرگە ئىككى گۇۋاھچى لازىم ياكى ئۇستىدىن دەۋا قىلىنغۇچى بىر قېتىم قەسەم قىلىش لازىم. مانا بۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ، مۆمىنلەرنىڭ ۋە سالىھ كىشىلەرنىڭ ھەق بىلەن ناھەقنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىغان روشەن سۆز ـ ئىبارىلىرىدۇر. ئۇنداق قىلىش بۇ ئۈممەتنىڭ قىيامەتكىچىلىك بولغان ھۆكمىدۇر، دېدى. ئەبۇئابدۇراھمان سۇلەمىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، دېدى. مۇجاھىد ۋە سۇددىلار: بۇ ئايەتتىن ھۆكۈمنى توغرا قىلىش ۋە ئۇنى چۈشىنىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دېدى. مۇجاھىد يەنە: ئۇ، سۆز ۋە ھۆكۈمدە ھەق ـ ناھەقنى ئايرىشتۇر، دېدى. بۇ سۆز يۇقىرىدىكىلەرنىڭ سۆزلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلدى.

* * * * * * *

۞ وَهَلۡ أَتَىٰكَ نَبَؤُاْ ٱلۡخَصۡمِ إِذۡ تَسَوَّرُواْ ٱلۡمِحۡرَابَ ﴿٢١﴾ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنۡهُمۡۖ
قَالُواْ لَا تَخَفۡۖ خَصۡمَانِ بَغَىٰ بَعۡضُنَا عَلَىٰ بَعۡضٖ فَٱحۡكُم بَيۡنَنَا بِٱلۡحَقِّ وَلَا تُشۡطِطۡ وَٱهۡدِنَآ إِلَىٰ

www.munber.org

سَوَآءِ ٱلصِّرَٰطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَٰذَآ أَخِي لَهُۥ تِسۡعٌ وَتِسۡعُونَ نَعۡجَةً وَلِيَ نَعۡجَةٌ وَٰحِدَةٌ فَقَالَ أَكۡفِلۡنِيهَا وَعَزَّنِي
فِي ٱلۡخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدۡ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعۡجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦۖ وَإِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلۡخُلَطَآءِ لَيَبۡغِي
بَعۡضُهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَقَلِيلٞ مَّا هُمۡۗ وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ
فَٱسۡتَغۡفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّ رَاكِعٗا وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرۡنَا لَهُۥ ذَٰلِكَۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ
﴿٢٥﴾

(ئى مۇھەممەد!) دەۋا قىلغۇچىلارنىڭ قىسسىسى ساڭا يەتتىمۇ؟ ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار (داۋۇد ئىبادەت قىلىۋاتقان) مەسجىدنىڭ تېمىدىن ئارتىلىپ چۈشۈشتى﴿21﴾. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار داۋۇدنىڭ يېنىغا كىردى. داۋۇد ئۇلاردىن قورقتى، ئۇلار (داۋۇدقا): «قورقمىغىن، بىز بىرىمىز ـ بىرىمىزگە چېقىلغان ئىككى دەۋاگەرمىز، بىزنىڭ ئارىمىزدا ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم قىلغىن، ناھەق ھۆكۈم چىقارمىغىن، بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن» دېدى﴿22﴾. (ئۇلارنىڭ بىرى) «شۈبھىسىزكى، مېنىڭ بۇ قېرىندىشىمنىڭ 99 ساغلىقى بار، مېنىڭ بىر ساغلىقىم بار، قېرىندىشىم ئۇ بىر ساغلىقىمنىمۇ ماڭا بەرگىن دەيدۇ، (ئارىمىزدا بۇ توغرۇلۇق مۇنازىرە بولۇپ) ئۇ مېنى سۆزدە يېڭىپ قويىدى» دېدى﴿23﴾. داۋۇد ئېيتتى: «ئۇ سېنىڭ ساغلىقىڭنى ئۆزىنىڭ ساغلىقلىرىغا قوشۇۋېلىشنى تەلەپ قىلىپ راستلا سېنى بوزەك قىلىپتۇ، نۇرغۇن شېرىكلەر (يەنى دوستلار)، شۈبھىسىزكى، بىر ـ بىرىگە چېقىلىدۇ، پەقەت ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەل قىلغانلارلا (بىر ـ بىرىگە چېقىلمايدۇ) بۇلار ئازدۇر». داۋۇد بىزنىڭ ئۇنى سىنىغانلىقىمىزنى بىلدى. پەرۋەردىگارىدىن مەغپىرەت تەلەپ قىلدى، سەجدىگە باردى. (اللّٰه غا) تەۋبە قىلدى﴿24﴾. بىز ئۇنىڭ خاتالىقىنى ئەپۇ قىلدۇق، ئۇ بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا ئەلۋەتتە يېقىنلىققا ۋە ياخشى ئاقىۋەتكە ئىگە بولىدۇ﴿25﴾.

ئىككى دەۋاگەرنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

تەپسىرشۇناسلار بۇ ئايەتلەر ھەققىدە كۆپىنچىسى بەنى ئىسرائىلغا دائىر قىسسىلەردىن ئېلىنغان بىر قىسسىنى بايان قىلدى. بۇ قىسسىدە ئەگىشىشكە تېگىشلىك بىرەرمۇ ساغلام ھەدىس يوق. ئىبنى ئەبۇھاتەممۇ بۇ ھەقتە يەزىد رەققاشى ئارقىلىق ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بىر ھەدىس رىۋايەت قىلغان. گەرچە يەزىد ياخشى كىشىلەردىن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەدىسشۇناسلارنىڭ كۆز قارىشىدا رىۋايەت قىلغان ھەدىسى ئاجىز ھېسابلىنىدىغان كىشىلەردىندۇر. شۇڭا بۇ قىسسىنى ئوقۇپ قويۇشقا بولىدۇ. ئۇنىڭ توغرا خاتالىقىنى اللّٰه تائالانىڭ ئۆزىلا بىلگۈچىدۇر. شۈبھىسىزكى، قۇرئان ھەقتۇر، ئۇنىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرمۇ ھەقتۇر.

﴿داۋۇد ئۇلاردىن قورقتى﴾ يەنى ئۇنىڭدا قورقۇش يۈز بەرگەن ئىدى. چۈنكى، ئۇ مەسچىتتە بولۇپ، مەسچىت ئۇنىڭ قورۇسىدىكى ئەڭ ياخشى ئورۇندا ئىدى. شۇ كۈنى ئۇ ئۆزىنىڭ قېشىغا ھېچكىمنىڭ كىرمەسلىكىنى جېكىلىگەن ئىدى. ئۇ ئىككى كىشىنىڭ مەسچىتنىڭ تېمىدىن ئارتىلىپ ئۆزىنىڭ قېشىغا چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ ئىككى كىشى ئۆزلىرىنىڭ دەۋاسىنى سوراپ قويۇشى ئۈچۈن داۋۇدنى ئارىغا

www.munber.org

ئېلىنۋالدى. ﴿**(ئارىمىزدا بۇ توغرۇلۇق مۇنازىرە بولۇپ) ئۇ مېنى سۆزدە يېڭىپ قويىدى»**﴾ يەنى سۆزدە مەندىن ئۈستۈن كەلدى.

﴿**داۋۇد بىزنىڭ ئۇنى سىنىغانلىقىمىزنى بىلدى**﴾ ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: يەنى بىز ئۇنى سىنىدۇق. ﴿**پەرۋەردىگارىدىن مەغپىرەت تەلەپ قىلدى، سەجدىگە باردى**﴾ يەنى سەجدە قىلدى. ﴿**(اللّٰه غا) تەۋبە قىلدى. بىز ئۇنىڭ خاتالىقىنى ئەپۇ قىلدۇق**﴾ يەنى ئۇنىڭدىن سادىر بولغان خاتالىق ھەققەتەن ياخشى كىشىلەرنىڭ ياخشىلىقى، اللّٰه تائالاغا يېقىن بەندىلەرنىڭ يامانلىقى ھېسابلىنىدۇ، دېگەن جۈملىنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ.

سۈرە سادنىڭ سەجدىسى توغرىسىدا

سۈرە سادنىڭ سەجدىسى ۋاجىب سەجدىلەردىن ئەمەس. بەلكى، ئۇ شۈكۈر ئادا قىلىش سەجدىسىدۇر. بۇ ھەقتە ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ساد سۈرىسىدىكى سەجدە، ۋاجىب سەجدىلەردىن ئەمەس. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇ سۈرىدە سەجدە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلدى. ئىمام نەسەئى يەنە بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەققەتەن ساد سۈرىسىدە سەجدە قىلدى ۋە: «داۋۇد ئەلەيھىسسالام ئۇ سەجدىنى تەۋبە قىلىش يۈزىسىدىن قىلدى، بىز بولساق شۈكرى قىلىش ئۈچۈن قىلىمىز» دېدى.

ئىمام بۇخارىمۇ بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ئەۋۋامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن ساد سۈرىسىنىڭ سەجدىسى توغرۇلۇق مۇجاھىدتىن سورىدىم. مۇجاھىد: مەن ئىبنى ئابباستىن: قايسى ئورۇندا سەجدە قىلدىڭ؟ دەپ سورىغىنىمدا، ئىبنى ئابباس ماڭا: اللّٰه تائالانىڭ ﴿ئىبراھىمنىڭ ئەۋلادىدىن داۋۇد، سۇلەيمان، ئەييۇب، يۈسۈف، مۇسا، ھارۇنلارنى ھىدايەت قىلدۇق﴾[1] ﴿ئەنە شۇلار (يەنى مەزكۇر پەيغەمبەرلەر) اللّٰه ھىدايەت قىلغان كىشىلەردۇر، ئۇلارنىڭ يولىغا ئەگەشكىن﴾[2] دېگەن ئايەتلىرىنى ئوقۇمىدىڭمۇ؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا ئىقتىدا قىلىشقا بۇيرۇلغان، داۋۇد ئەلەيھىسسالام سۈرە سادتا تىلغا ئېلىنغان سەجدىنى قىلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سەجدە قىلدى، دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى.

ئىمام ئەبۇداۋۇد، ئەبۇسەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنبەردە تۇرۇپ سۈرە سادنى ئوقۇدى، ئوقۇپ سەجدە بار يەرگە يەتكەندە مۇنبەردىن چۈشۈپ سەجدە قىلدى. باشقىلارمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە سەجدە قىلدى. يەنە بىر كۈنى ئۇ يەنە ئۇ سۈرىنى ئوقۇدى، سەجدىگە كەلگەندە كىشىلەر سەجدىگە تەييارلىنىۋېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ ھەققەتەن بىر پەيغەمبەرنىڭ تەۋبە سەجدىسىدۇر، بىراق مەن سىلەرنىڭ سەجدە قىلىشقا تەييارلىنىۋاتقانلىقىڭلارنى كۆردۈم» دېدى ۋە مۇنبەردىن چۈشۈپ سەجدە قىلدى.

---

[1] سۈرە ئەنئام 84 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ئەنئام 90 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئۇ بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا ئەلۋەتتە يېقىنلىققا ۋە ياخشى ئاقىۋەتكە ئىگە بولىدۇ﴾ يەنى داۋۇد ئەلەيھىسسالام تەۋبە قىلغان ۋە پادىشاھلىقىدا تولۇق ئادالەت يۈرگۈزگەنلىكى ئۈچۈن، قىيامەت كۈنى الله تائالا ئۇنى ئۆزىگە يېقىن بەندىلەردىن قىلىدۇ ۋە جەننەتتە يۇقىرى دەرىجىلەرگە ئىگە قىلىدۇ.

ئىمام مۇسلىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئادالەت يۈرگۈزگۈچىلەر قىيامەت كۈنى ناھايىتى شەپقەتلىك الله تائالانىڭ ئوڭ يېنىدىن، نۇرلۇق مۇنبەرلەر ئۈستىدىن ئورۇن ئالىدۇ، الله تائالانىڭ ھەر ئىككى تەرىپى ئوڭدۇر[1]، ئۇلار ئائىلىسىدىكىلەرگە ۋە قول ئاستىدىكى كىشىلەرگە ئادالەت يۈرگۈزگەن كىشىلەردۇر.

* * * * * * *

يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلۡنَٰكَ خَلِيفَةٗ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱحۡكُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلۡهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدُۢ بِمَا نَسُواْ يَوۡمَ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢٦﴾

ئى داۋۇد! سېنى بىز ھەقىقەتەن يەر يۈزىدە خەلىپە قىلدۇق، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم چىقارغىن، نەپسى خاھىشىڭا ئەگەشمىگىنكى، ئۇ سېنى الله نىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ، الله نىڭ يولىدىن ئازغانلار ھېساب كۈنى (يەنى قىيامەت كۈنى) نى ئۇنتۇغانلىقلىرى ئۈچۈن ھەقىقەتەن قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴿26﴾.

پادىشاھ ۋە ھوقۇقدارلارغا ۋەسىيەت قىلىش توغرىسىدا

بۇ، الله تائالانىڭ پادىشاھ ۋە ھوقۇقدارلارغا ئۇلارنىڭ كىشىلەر ئارىسىدا الله تائالانىڭ دەرگاھىدىن نازىل قىلىنغان ھەقىقەت بىلەن ھۆكۈم قىلىشى ۋە ئۇنىڭدىن ئادىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قىلغان ۋەسىيىتىدۇر. ئەگەر ئۇلار ئۇنداق قىلمىسا، الله تائالانىڭ يولىدىن گۇمراھلىققا چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. الله تائالا ئۆزىنىڭ يولىدىن ئازغان، قىيامەت كۈننى ئۇنتۇغان كىشىلەرگە قاتتىق ئازاب - ئوقۇبەت بىلەن ئاگاھلاندۇرۇش بەردى.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئىبراھىم ئەبۇزەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىبراھىم ئەبۇزەرئە ساماۋىي كىتاب ئوقۇيدىغان كىشى ئىدى. ۋەلىد ئىبنى ئابدۇلمەلىك ئۇنىڭغا: سەن ھەقىقەتەن ئىلگىرىكى كىتابنى ئوقۇغان ئادەمسەن، قۇرئاننىمۇ ئوقۇدۇڭ ۋە چۈشەندىڭ، خەلىپە ھېسابقا تارتىلامدۇ؟ دەپ سورىدى. ئىبراھىم: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! سۆزلەيمۇ؟ دېدى. ئۇ: سۆزلەۋەر دېدى. ئىبراھىم: ئى مۆمىنلەرنىڭ باشلىقى! الله تائالانىڭ ئالدىدا سەن ھۆرمەتلىكمۇ ياكى داۋۇد ئەلەيھىسسالاممۇ؟ شۈبھىسىزكى، الله تائالا ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك ۋە خەلىپىلىكنى بىراقلا بەرگەن، ئاندىن كىتاۋىدا ئۇنى كەلگۈسى ئازابتىن قورقۇتۇپ **﴿ئى داۋۇد! سېنى بىز ھەقىقەتەن يەر يۈزىدە خەلىپە قىلدۇق، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم چىقارغىن، نەپسى خاھىشىڭا ئەگەشمىگىنكى، ئۇ سېنى الله نىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ﴾** دېگەن، دېدى.

﴿الله نىڭ يولىدىن ئازغانلار ھېساب كۈنى (يەنى قىيامەت كۈنى) نى ئۇنتۇغانلىقلىرى ئۈچۈن ھەقىقەتەن قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ﴾ سۈددى: بۇ ئايەتنى: ئۇلار قىيامەت كۈنى ئۈچۈن ياخشى

[1] ئەرەبلەرنىڭ ئادىتىدە ئوڭ تەرەپ ياخشىلىقتىن بىشارەت بولۇپ، بۇ يەردە الله تائالانىڭ ھەممىلا ئىشى ياخشىدۇر دېمەكچى.

www.munber.org

ئەمەللەرنى قىلىشنى تاشلىغانلىقى سەۋەبىدىن قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلىدى. سۈددىنىڭ بۇ سۆزى بۇ ئايەتنىڭ ئوچۇق مەنىسىگە ئۇيغۇندۇر.

* * * * * * *

وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟
مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلْمُفْسِدِينَ فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ
ٱلْمُتَّقِينَ كَٱلْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾

ئاسماننى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنى بىكار ياراتمىدۇق، ئۇ (يەنى ئۇلارنى بىكار يارىتىلغان دەپ قاراش) كاپىرلارنىڭ گۇمانىدۇر، كاپىرلارغا دوزاختىن ۋاي﴿27﴾. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار بىلەن ئوخشاش قىلامدۇق؟ ياكى تەقۋادارلارنى فاجىرلارغا ئوخشاش قىلامدۇق؟﴿28﴾. (بۇ) ئۇلارنىڭ ئايەتلەرنى تەپەككۇر قىلىشلىرى ئۈچۈن، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن بىز ساڭا نازىل قىلغان مۇبارەك كىتابتۇر﴿29﴾.

دۇنيانى يارىتىشنىڭ ھېكمىتى توغرىسىدا

اللہ تائالا ئىنسانلارنى بىھۇدە ياراتمىغانلىقى، ئۇلارنى پەقەت ئۆزىگە ئىبادەت قىلىش ۋە ئۆزىنى بىر ۋە بار دەپ بىلىش ئۈچۈن ياراتقانلىقى، ئاندىن قىيامەت كۈنى ئۇلارنى يىغىپ، بويسۇنغۇچىغا ساۋاب بېرىدىغانلىقى، كاپىرنى ئازاب بىلەن جازالايدىغانلىقى ھەققىدە خەۋەر بېرىپ، مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئاسماننى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنى بىكار ياراتمىدۇق، ئۇ (يەنى ئۇلارنى بىكار يارىتىلغان دەپ قاراش) كاپىرلارنىڭ گۇمانىدۇر**﴾ يەنى ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشنى ۋە ئاخىرەتنى ئويلىمايدۇ. بەلكى، ئۇلار پەقەت بۇ دۇنياغىلا ئىشىنىدۇ. ﴿**كاپىرلارغا دوزاختىن ۋاي!**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى ئۇلارغا تەييارلانغان دوزاختىن ۋاي!

اللہ تائالا ئادالىتى ۋە ھېكمىتى يۈزىسىدىن مۆمىنلەر بىلەن كاپىرلارنىڭ ئوتتۇرىسىنى باراۋەر قىلمايدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار بىلەن ئوخشاش قىلامدۇق؟ ياكى تەقۋادارلارنى فاجىرلارغا ئوخشاش قىلامدۇق؟**﴾ يەنى بىز ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمىز، ئۇلار اللہ تائالانىڭ دەرگاھىدا باراۋەر ئەمەس، ئىش شۇنداق ئىكەن، بويسۇنغۇچىغا ساۋاب بېرىلىدىغان، فاجىرلار جازالىنىدىغان يەنە بىر دۇنيانىڭ بولۇشى چوقۇمدۇر. بۇ، ئەقىل ـ ھوشى جايىدا، توغرا كۆز قاراشقا ئىگە كىشىلەرگە ئاخىرەت ۋە ھېساب كۈنىنىڭ چوقۇم بارلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بىز ھەقىقەتەن ھەددىدىن ئاشقۇچى زالىمنىڭ مال ـ مۈلكىنىڭ، پەرزەنتىنىڭ، نازۇنېمىتىنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىنى ۋە شۇ ھالەتتە ئۆلۈۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. ئەكسىچە اللہ تائالاغا بويسۇنغۇچىنىڭ قاتتىق قايغۇ ـ ھەسرەت ئىچىدە ئۆلۈۋاتقىنىنى كۆرىمىز. بۇ ئىككىسىگە ئادىللىق بىلەن، ئىنساپ بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا چوقۇم ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى، ھەممىنى بىلگۈچى، ئادىل، زەررىچىلىكمۇ زۇلۇم قىلمايدىغان زاتنىڭ ھېكمىتى بارلىقى چوقۇمدۇر. بۇ ئادىللىق دۇنيادا يۈز بەرمىسە، ھېساب ۋە باراۋەرلىك ئۈچۈن يەنە بىر دۇنيانىڭ بارلىقى مۇئەييەنلىشىدۇ. قۇرئان كەرىم توغرا نىشانلارغا ۋە ئوچۇق پىكىرلەرگە باشلايدىغانلىقى ئۈچۈن اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(بۇ) ئۇلارنىڭ ئايەتلەرنى**

www.munber.org

تەپەككۇر قىلىشلىرى ئۈچۈن، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن بىز ساڭا نازىل قىلغان مۇبارەك كىتابتۇر﴾.

* * * * * * *

وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَـٰنَ ۚ نِعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِٱلْعَشِىِّ ٱلصَّـٰفِنَـٰتُ ٱلْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّىٓ أَحْبَبْتُ حُبَّ ٱلْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّى حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِٱلْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَىَّ ۖ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾

بىز داۋۇدقا سۇلەيماننى ئاتا قىلدۇق، سۇلەيمان نېمىدېگەن ياخشى بەندە! ئۇ (اللە غا) ھەقىقەتەن ئىتائەت قىلغۇچى ئىدى﴿30﴾. ئۆز ۋاقتىدا كەچقۇرۇنلىقى ئۇنىڭغا ياخشى يۈگۈرۈك ئاتلار توغرىلاندى﴿31﴾. سۇلەيمان ئېيتتى: «مەن ھەقىقەتەن ئاتلارنى پەرۋەردىگارىمنى ئەسلەش ئۈچۈن ياخشى كۆردۈم، ئۇلار (كۆزۈمدىن) غايىب بولغۇچە (ئۇلارنى كۆزدىن كۆچۈرۈش بىلەن بولدۇم)»﴿32﴾. سۇلەيمان ئېيتتى: «ئاتلارنى مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار». (ئاتلار ئېلىپ كېلىنگەندىن كېيىن) سۇلەيمان ئۇلارنىڭ پاچاقلىرىنى، بويۇنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى﴿33﴾.

داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتلەردە داۋۇد ئەلەيھىسسالامغا سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنى بەرگەنلىكى ۋە ئۇنى پەيغەمبەر قىلغانلىقىدىن خەۋەر قىلىدۇ. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سۇلەيمان (پەيغەمبەرلىكتە، ئىلىمدە، پادىشاھلىقتا ئاتىسى) داۋۇدقا ۋارىسلىق قىلدى﴾[1] يەنە ئۇ پەيغەمبەرلىكتە ۋارىسلىق قىلدى. ئۇنداق بولمىغاندا، داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ يۈز خوتۇنى بولۇپ سۇلەيماندىن باشقا ئوغۇللىرىمۇ بار ئىدى.

﴿سۇلەيمان نېمىدېگەن ياخشى بەندە! ئۇ (اللە غا) ھەقىقەتەن ئىتائەت قىلغۇچى ئىدى﴾ بۇ سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامغا ئاتالغان ماختاش بولۇپ، ئۇ اللە تائالاغا تائەت ـ ئىبادەت ۋە تەۋبىنى كۆپ قىلاتتى.

﴿ئۆز ۋاقتىدا كەچقۇرۇنلىقى ئۇنىڭغا ياخشى يۈگۈرۈك ئاتلار توغرىلاندى﴾ يەنى سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ سۇلتانلىق دەۋرىدە ئۇنىڭ ئالدىدىن ياخشى ۋە يۈگۈرۈك ئاتلار ئۆتكۈزۈلدى. مۇجاھىد بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى: بۇنداق ئاتلار ئۆرە تۇرغاندا، ئۈچ پۇتلۇق بولۇپ، تۆتىنچى پۇتىنىڭ تۇۋۇقىنى يەرگە سەل تەگكۈزۈپ تۇرىدۇ. ئەھلى سەلەپ ئۆلىمالىرىدىن بىر قانچە كىشىلەرمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

ئىمام ئەبۇداۋۇد، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەبۇك ياكى خەيبەر غازىتىدىن كەلدى. ئائىشەنىڭ كارۋىتى پەردىلەنگەن ئىدى. شامال چىقىپ پەردىنىڭ بىر تەرىپىنى ئېچىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قونچاقلىرى كۆرۈنۈپ قالدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئى ئائىشە! بۇ نېمە؟» دېدى. ئۇ: قىزلىرىم، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قونچاقلارنىڭ ئارىسىدىن يىپتىن توقۇلغان ئىككى قاناتلىق بىر ئاتنى كۆردى ـ دە، «بۇ نېمە؟» دېدى. ئائىشە: ئۇ ئات، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاتنىڭ ئۈستىدىكى نېمە؟» دېدى. ئۇ: ئىككى قانىتى، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاتنىڭمۇ قانىتى بولامدۇ؟» دېدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتلىرىنىڭ قاناتلىرىنىڭ

---

[1] سۈرە نەمل 16 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بارلىقنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۈلۈپ كەتتى، ئائىشە: مەن ئۇنىڭ كۈلگىنىدىن ھەتتا ئېغىز چىشلىرىنى كۆردۈم، دەيدۇ.

﴿سۇلەيمان ئېيتتى: «مەن ھەقىقەتەن ئاتلارنى پەرۋەردىگارىمنى ئەسلەش ئۈچۈن ياخشى كۆردۈم، ئۇلار (كۆزۈمدىن) غايىب بولغۇچە (ئۇلارنى كۆزدىن كۆچۈرۈش بىلەن بولدۇم)»﴾

سەلەپ ۋە تەپسىرشۇناس ئۆلىمالاردىن بىر قانچە كىشىلەر: سۇلەيمان ئاتلارنى كۆزدىن كۆچۈرۈش بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئەسىر نامىزىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى. كېيىپ ئېيتىشقا بولىدىكى، ئۇ بۇنى قەستەن قىلمىدى. بەلكى ئۇنۇتۇپ قالغانلىقتىن بولدى. بۇ خۇددى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەندەك كۈنى خەندەك كولاش بىلەن بولۇپ قېلىپ ئەسىر نامىزىنى كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن ئوقۇغىنى بىلەن ئوخشاشتۇر.

خەندەك ھەققىدىكى بۇ ۋەقە ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمنىڭ بىر نەچچە رىۋايىتى ئارقىلىق ئىسپاتلانغان. شۇ رىۋايەتلەردىن بىرىدە جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەندەك كۈنى كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ قۇرەيش كاپىرلىرىنى تىللاپ تۇرۇپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن تېخى ئەسىر نامىزىنى ئوقۇماستىنلا كۈن ئولتۇرۇپ كەتكىلى تاسلا قالدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەنمۇ تېخى ناماز ئوقۇمىدىم» دېدى. بىز بۇتھان دېگەن يەرگە يىغىلدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تاھارەت ئالدى، بىزمۇ تاھارەت ئالدۇق. كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەن ۋاقىتتا ئەسىر نامىزىنى ئوقۇدۇق، ئاندىن شام نامىزىنى ئوقۇدۇق.

﴿سۇلەيمان ئېيتتى: «ئاتلارنى مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار». (ئاتلار ئېلىپ كېلىنگەندىن كېيىن) سۇلەيمان ئۇلارنىڭ پاچاقلىرىنى، بويۇنلىرىنى سىلاشقا باشلىدى﴾ ھەسەنبەسرى بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام ئاتلارغا قاراپ تۇرۇپ: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر مېنى پەرۋەردىگارىمنىڭ ئىبادىتىدىن يەنە بىر قېتىم توسۇپ قويماڭلار، دېدى ۋە ئۇلارنى بوغۇزلاشقا بۇيرۇق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئاتلار بوغۇزلاندى. قەتادىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، دېدى. سۇددى: ئۇلارنىڭ بويۇنلىرىنى ۋە پەيلىرى قىلىچلار بىلەن چېپىپ تاشلاندى، دېدى. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سۇلەيمان ئاتلارنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن ئۇلارنىڭ يايلىرىنى ۋە پاچاقلىرىنى سىلاشقا باشلىدى.

ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلدى ۋە مۇنداق دېدى؛ سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام ھايۋاننىڭ پاچاقلىرىنى كېسىپ قىينىمايتتى ۋە ماللىرىدىن بىرەرنىمۇ سەۋەبسىز ئۆلتۈرمەيتتى. ئۇ، ئاتلارنى كۆزدىن كۆچۈرۈش بىلەن بولۇپ كېتىپ نامىزىنى قازا قىلىۋاتقانلىقى ئۈچۈنلا گۇناھسىز ئاتلارنى ئۆلتۈرۈشى ئەقىلغا مۇۋاپىق ئەمەس.

ئىبنى جەرىرنىڭ بۇ قاراشنى قوللىشىنى توغرا دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. چۈنكى، سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىدە مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئاتلارنى بوغۇزلاش دۇرۇس بولۇشى مۇمكىن. بولۇپمۇ، ئۇ ئاتلارغا نەزەر سېلىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ قېلىپ نامازنىڭ ۋاقتى چىقىپ كەتكەچكە، الله تائالانىڭ رازىلىقى ئۈچۈن غەزەپلەنگەن بولسا، مۇشۇنداق قىلىشى دۇرۇس بولۇشى مۇمكىن. ئۇ، الله رازىلىقى ئۈچۈن ئاتلاردىن ئايرىلغان بولغاچقا، الله تائالا ئۇنىڭغا ئاتلىرىنىڭ ئورنىغا ئۇلاردىنمۇ ياخشى نەرسە بولغان شامالنى بويسۇندۇرۇپ بەردى. بۇ شامالنىڭ ئەتىگەنلىك مۇساپىسى بىر ئايلىق، كەچلىك مۇساپىسى بىر ئايلىق يول بولۇپ، سۇلەيماننىڭ ئەمرى بىلەن سۇلەيمان نەگە يول ئالسا، شۇ يەرگە قولاي ھالدا يۈرۈپ كېتەتتى. مانا بۇ ئاتتىن تېز ھەم ياخشىدۇر.

ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇقەتادە ئەبۇدەھمائەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز بىر سەھرالىق ئادەمنىڭ ئالدىغا كەلدۇق، ئۇ بىزگە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ، الله تائالا ئۆزىگە ئۆگەتكەن بىلىملەردىن ماڭا ئۆگىتىشكە باشلىدى ۋە: «شەكسىز سەن الله تائالاغا تەقۋادارلىق قىلىپ بىرەر ئىشنى الله ئۈچۈن تاشلىساڭ، الله ساڭا ئۇنىڭدىن ياخشىسىنى بېرىدۇ» دېگەن ئىدى، دېدى.

* * * * * * *

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَـٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ ٱلرِّيحَ تَجْرِى بِأَمْرِهِۦ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَٱلشَّيَـٰطِينَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِى ٱلْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَـٰذَا عَطَآؤُنَا فَٱمْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٤٠﴾

بىز ھەقىقەتەن سۇلەيماننى سىنىدۇق، ئۇنىڭ تەختى ئۈستىگە بىر جەسەدنى تاشلىدۇق، ئاندىن ئۇ (بۇنىڭ سىناق ئىكەنلىكىنى بىلىپ) تەۋبە قىلدى[34]. سۇلەيمان ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم! ماڭا مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا مەندىن كېيىن (مەندىن باشقا) ھېچ ئادەمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان پادىشاھلىقنى ئاتا قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن كۆپ ئاتا قىلغۇچىسەن»[35]. بىز سۇلەيمانغا شامالنى بويسۇندۇرۇپ بەردۇق. شامال سۇلەيماننىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇ خالىغان تەرەپكە لەرزان ماڭاتتى[36]. ھەمدە ئۇنىڭغا (كاتتا بىنالارنى سالالايدىغان) قۇرغۇچى ۋە (دېڭىزلارغا چۆكۈپ ئۈنچە ـ مارجانلارنى ئېلىپ چىقالايدىغان) غەۋۋاس شەيتانلارنى بويسۇندۇرۇپ بەردۇق[37]. يەنە نۇرغۇن شەيتانلارغا ئىشكەل سېلىنغاندۇر[38]. (بىز سۇلەيمانغا ئېيتتۇقكى) «بۇ بىزنىڭ (ساڭا بەرگەن كەڭ) ئاتايىمىز، (ئۇنىڭدىن سەن خالىغان كىشىگە) بەرگىن، ياكى بەرمىگىن، (بۇ ھەقتە سەندىن) ھېساب ئېلىنمايدۇ»[39]. ئۇ بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا ھەقىقەتەن يېقىنلىققا ۋە ياخشى ئاقىۋەتكە ئىگە بولىدۇ[40].

الله تائالانىڭ سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنى سىنىغانلىقى، ئاندىن ئۇنىڭغا ئالاھىدە مەرھەمەت قىلغانلىقى توغرىسىدا

﴿بىز ھەقىقەتەن سۇلەيماننى سىنىدۇق. ئۇنىڭ تەختى ئۈستىگە بىر جەسەدنى تاشلىدۇق﴾ الله تائالا ئۇنىڭ تەختى ئۈستىگە تاشلىغان بۇ جەسەتنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى توغرىسىدا توختالمىدى. بىز الله تائالانىڭ ئۇنى سىناپ تەختى ئۈستىگە جەسەت تاشلىغانلىقىغا ئىمان ئېيتىمىز، ئۇنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى بولسا بىلمەيمىز. بۇ ھەقتە سۆزلەنگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئىسرائىل ئەۋلادىدىن قىلىنغان رىۋايەتلەردۇر. ئۇنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى بىز بىلمەيمىز.

﴿ئاندىن ئۇ (بۇنىڭ سىناق ئىكەنلىكىنى بىلىپ) تەۋبە قىلدى﴾ يەنى بۇ سىناقتىن كېيىن ئۇ الله تائالاغا تەۋبە قىلدى. دۇئا قىلىپ مەغپىرەت تىلىدى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىگە ئۇنىڭدىن باشقا ھېچكىمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان پادىشاھلىقنى ئاتا قىلىشنى تىلىدى.

www.munber.org

﴿سۇلەيمان ئېيتتى: «پەرۋەردىگارىم! ماڭا مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا مەندىن كېيىن (مەندىن باشقا) ھېچ ئادەمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان پادىشاھلىقنى ئاتا قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن كۆپ ئاتا قىلغۇچىسەن»﴾ بەزى تەپسىر شۇناسلار بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: سۇلەيمان ”مەندىن باشقا ھېچ ئادەمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان“ دېگەن سۆزى ئارقىلىق الله تائالادىن، ئۆزىدىن كېيىن ئۆزىگە ئوخشاش ئىنسانلار ئىچىدىن ھېچ ئادەمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان پادىشاھلىقنى سورىدى، دېدى.

بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن نۇرغۇنلىغان سەھىھ ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىندى. ئىمام بۇخارى بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەقىقەتەن ئاخشام جىنلاردىن ئىفرىت مېنىڭ نامىزىمنى بۇزىۋېتىش ئۈچۈن ماڭا ئېتىلدى. الله تائالا مېنىڭ ئۇنى يېڭىشىمغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. مەن ئۇنى مەسچىتنىڭ تۈۋرۈكلىرىدىن بىرىگە باغلاپ قويۇشنى نىيەت قىلدىم، شۇنداق قىلغان بولسام، تاڭ ئاتقاندا سىلەر ھەممىڭلار ئۇنى كۆرگەن بولاتتىڭلار. شۇ ئەسنادا قېرىندىشىم سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ **﴿پەرۋەردىگارىم! ماڭا مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا مەندىن كېيىن (مەندىن باشقا) ھېچ ئادەمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان پادىشاھلىقنى ئاتا قىلغىن﴾** دېگەن سۆزىنى ئەسلەپ بۇ نىيىتىمدىن ياندىم». رەۋھ مۇنداق دېدى: ئىفرىت رەسۋالارچە قوغلاندى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ۋە نەسەئىمۇ شۇنداق رىۋايەت قىلدى.

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇدەرداﺋ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازغا تۇردى. بىز ئۇنىڭ: «الله غا سېغىنىپ سەندىن پاناھ تىلەيمەن» دەۋاتقانلىقىنى، ئاندىن ئۈچ قېتىم: «الله نىڭ لەنىتى بىلەن ساڭا لەنەت ئوقۇيمەن» دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدۇق، ئۇ خۇددى بىر نەرسە ئېلىۋاتقاندەك قولىنى سۇنۇۋاتاتتى. ئۇ نامازنى ئۇقۇپ بولغاندا بىز: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز نامازدا سېنىڭ بۇرۇن بىز ئاڭلاپ باقمىغان سۆزلەرنى دەۋاتقانلىقىڭنى ئاڭلىدۇق ۋە قولۇڭنى سۇنۇۋاتقانلىقىڭنى كۆردۇق، دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «الله نىڭ دۈشمىنى ئىبلىس يۈزۈمنى كۆيدۈرۈش ئۈچۈن بىر پارچە ئوت يالقۇننى ئېلىپ كەلدى، مەن ئۈچ قېتىم: الله غا سېغىنىپ سەندىن پاناھ تىلەيمەن، دېدىم. ئاندىن الله نىڭ تولۇق لەنىتى بىلەن ساڭا لەنەت ئوقۇيمەن، دەپ ئۈچ قېتىم تەكرارلىدىم، ئۇ يەنىلا چېكىنمىدى. ئاندىن ئۇنى تۇتۇپ باغلاشنى ئىرادە قىلدىم، الله نامى بىلەن قەسەمكى، قېرىندىشىمىز سۇلەيمان ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسى ئىسمىگە كەلمىگەن بولسا، ئۇ باغلانغان ھالدا تاڭ ئاتقان بولۇپ، مەدىنىلىكلەرنىڭ باللىرىنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلانغان بولاتتى» دېدى.

﴿بىز سۇلەيمانغا شامالنى بويسۇندۇرۇپ بەردۇق. شامال سۇلەيماننىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇ خالىغان تەرەپكە لەرزان ماڭاتتى﴾ ھەسەن بەسرى: سۇلەيمان ئەلەيھىسسالام الله تائالانىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ئاتلارنى بوغۇزلىۋېدى، الله تائالا ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭدىن ياخشى ۋە تېز يۈرىدىغان، ئەتىگەنلىك مۇساپىسى بىر ئايلىق، كەچقۇرۇنلۇق مۇساپىسى بىر ئايلىق يولنى باسالايدىغان شامالنى بوسۇندۇرۇپ بەردى. **﴿ئۇ خالىغان تەرەپكە﴾** يەنى شەھەرلەردىن ئۇ خالىغان يەرگە بارالايتتى.

﴿ھەممە ئۇنىڭغا (كاتتا بىنالارنى سالالايدىغان) قۇرغۇچى ۋە (دېڭىزلارغا چۆكۈپ ئۈنچە ـ مارجانلارنى ئېلىپ چىقالايدىغان) غەۋۋاس شەيتانلارنى بويسۇندۇرۇپ بەردۇق﴾ يەنى كاتتا سارايلارنى، مىستىن، ئەينەكتىن ئاجايىپ ھەيكەللەرنى، كۆلدەك چوڭ لىگەنلەرنى، چوڭلۇقتىن مىدىرلىمايدىغان قازانلارنى ياسىيالايدىغان شەيتانلارنى، ئۇنىڭدىن باشقا ئىنساننىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان مۇشەققەتلىك ئىشلارنى قىلالايدىغان شەيتانلارنى، دېڭىز ئاستىدىن ئۈنچە ـ مەرۋايىتلارنى ۋە دېڭىزدىن باشقا يەردە

www.munber.org

تېپىلمايدىغان ئېسىل نەرسىلەرنى چىقىرالايدىغان يەنە بىر تۈركۈم غەۋۋاس شەيتانلارنى بويسۇندۇرۇپ بەردۇق.

﴿**يەنە نۇرغۇن شەيتانلارغا ئىشكەل سېلىنغاندۇر**﴾ يەنى ئۇلاردىن نۇرغۇنلىرىغا ئىشكەل سېلىنغان بولۇپ، ئۇلار هەددىدىن ئاشقان، ئاسىيلىق قىلغان، ئىشلىگىلى ئۇنىمىغان ياكى قىلىش بەلگىلەپ بېرىلگەن ئىشلاردا بويۇنتاۋلىق ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلاردۇر.

﴿**(بىز سۇلەيمانغا ئېيتتۇقكى) «بۇ بىزنىڭ (ساڭا بەرگەن كەڭ) ئاتايىمىز، (ئۇنىڭدىن سەن خالىغان كىشىگە) بەرگىن، ياكى بەرمىگىن، (بۇ هەقتە سەندىن) هېساب ئېلىنمايدۇ»**﴾ يەنى بۇ سېنىڭ بىزدىن سورىغىنىڭ بويىچە ساڭا ئاتا قىلىنغان تولۇق پادىشاهلىق ۋە مۇكەممەل سۇلتانلىقتۇر، سەن خالىغان كىشىگە بەرگىن، خالىغان كىشىگە بەرمىگىن، سەن بۇنىڭدىن هېسابقا تارتىلمايسەن. يەنى قانداق ئىشنى قىلىشنى خالىساڭ قىلغىن، قانداق هۆكۈم قىلىشنى خالىساڭ شۇنداق هۆكۈم قىلغىن، ئۇ ساڭا دۇرۇس ۋە توغرا بولىدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىمنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا بۇيرۇلغان نەرسىنى قىلىش، الله تائالانىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كىشىلەر ئارىسىدا ئادىل تەقسىم قىلغۇچى بولۇشتەك ئادەتتىكى بەندە سۈپەتلىك پەيغەمبەر بولۇش بىلەن، خالىغانغا بېرىدىغان، خالىغانغا بەرمەيدىغان، بۇنىڭ ئۈچۈن هېسابقا تارتىلمايدىغان ۋە گۇناهمۇ يېزىلمايدىغان پادىشاه سۈپەتلىك پەيغەمبەر بولۇشنى تاللاش ئىختىيارلىقى بېرىلگەندە جىبرىئىل ئەلەيهىسسالامنىڭ مەسلىهەتى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئاۋۋالقىسىنى تاللىغان ئىدى. جىبرىئىل ئۇنىڭغا "كەمتەر بول" دېگەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئاۋۋالقىسىنى تاللىدى. چۈنكى، ئۇ الله تائالا نىڭ دەرگاهىدا قەدرى ئەڭ يۇقىرى، قىيامەتتە ئەڭ يۈكسەك مەرتىۋىگە ئىگىدۇر. گەرچە ئىككىنچىسى پادىشاه سۈپەتلىك پەيغەمبەرلىك بولسىمۇ، ئۇمۇ هەم دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە كاتتا دەرىجىگە ئىگىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا سۇلەيمان ئەلەيهىسسالامغا دۇنيادا پەيغەمبەرلىك ۋە پادىشاهلىقنى بەرگەنلىكىنى بايان قىلغاندا، ئۇنىڭ قىيامەت كۈنىمۇ الله تائالانىڭ دەرگاهىدا چوڭ نېسىۋىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېيتتى: ﴿**ئۇ بىزنىڭ دەرگاهىمىزدا هەقىقەتەن يېقىنلىققا ۋە ياخشى ئاقىۋەتكە ئىگە بولىدۇ**﴾.

* * * * * * *

وَٱذْكُرْ عَبْدَنَآ أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَسَّنِىَ ٱلشَّيْطَـٰنُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ٱرْكُضْ
بِرِجْلِكَ ۖ هَـٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى
ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَٱضْرِب بِّهِۦ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَـٰهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ
أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

بەندىمىز ئەييۇبنى ئەسلىگىن، ئۇ ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىغا (ئىلتىجا قىلىپ): «شەيتان ماڭا هەقىقەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى» دەپ نىدا قىلدى﴿41﴾. ئۇنىڭغا: «پۇتۇڭ بىلەن يەرنى تەپكىن» دېدۇق، ئۇ پۇتى بىلەن يەرنى تېپىۋىدى، سۈزۈك بىر بۇلاق ئېتىلىپ چىقتى. (بىز ئۇنىڭغا) «بۇ يۇيۇنسىمۇ بولىدىغان، ئىچسىمۇ بولىدىغان سوغۇق سۇدۇر» (دېدۇق)﴿42﴾. بىز ئۇنىڭ (كېسەل ۋاقتىدا هادىسىگە ئۇچراپ يوق بولغان) ئەهلى ـ ئەۋلادىنى (يېڭىدىن) بەردۇق، ئۇلار بىلەن بىللە بىر باراۋەر

www.munber.org

ئارتۇق بەردۇق، (بۇ) بىزنىڭ نازىل قىلغان رەھمىتىمىزدۇر، ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ۋەز - نەسىھەتتۇر﴿43﴾. (ئۇنىڭغا) «قولۇڭ بىلەن بىر باغلام چۆپنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن (ئاياللىڭنى) ئۇرغىن. قەسىمىڭنى بۇزمىغىن» (دېدۇق). بىز ئەييۇبنى ھەقىقەتەن سەۋرچان بايقىدۇق، ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (اﷲ غا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴿44﴾.

ئەييۇب ئەلەيھىسسالام توغرىسىدا

اﷲ تائالا بۇ ئايەتتە بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى، ئۇنى سىناش يۈزىسىدىن تېنىگە، مېلىغا ۋە پەرزەنتىگە بەرگەن بالالارنى بايان قىلىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ تېنىدە يۈرىكىدىن باشقا يىڭنىنىڭ ئورنىچىلىكمۇ ساق ئورۇن قالمىغان ئىدى. ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىنى، اﷲ تائالا ۋە اﷲ تائالانىڭ پەيغەمبىرىگە بولغان ئىمانىنى ساقلاپ قالغان ئايالىدىن باشقا، دۇنيادا ئۇنىڭ كېسىلى ۋە باشقا ھاجەتلىرىگە ياردىمى تېگىدىغان ھېچنېمىسى قالمىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئايالى ئون سەككىز يىل ئەتراپىدا باشقىلارغا ئىشلەپ پۇل تېپىپ، شۇنىڭ بىلەن ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى بېقىپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلدى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭدىن بۇرۇن مېلى ۋە پەرزەنتلىرى كۆپ، كۆچتۆڭگۈر ئادەم ئىدى. كېيىن بۇلارنىڭ ھەممىسى قولدىن كەتتى. ھەتتا ئۇنىڭ ئەھۋالى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، ئۆزىنى قويغىلى ئالقانچىلىكلا يېرى قالغان ئىدى. ئايالىدىن باشقا يىراق - يېقىنلىرى ئۇنى تاشلاپ كەتتى. ئايالى اﷲ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن! تۇرمۇش ئېھتىياجى ئۈچۈن ئايرىلغاندىن باشقا ۋاقىتلاردا ئۇنىڭدىن كېچە - كۈندۈز ئايرىلمايتتى. ئىشقا بارغاندا تېز قايتىپ كېلەتتى. ۋاقىت ئۇزىراپ، ئەھۋالى ناچارلىشىپ، تەقدىرگە يېزىلغىنى توگەپ، ۋاقىت توشقاندا، ئۇ، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى، پەيغەمبەرلەرنىڭ مەبۇدى بولغان اﷲ تائالاغا زارلىنىپ مۇنداق دېدى: ﴿ھەقىقەتەن مېنى بالا (يەنى قاتتىق كېسەل) ئورىۋالدى، سەن ئەڭ مەرھەمەتلىكسەن﴾[1].

﴿بەندىمىز ئەييۇبنى ئەسلىگىن، ئۇ ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىغا (ئىلتىجا قىلىپ): «شەيتان ماڭا ھەقىقەتەن جاپا - مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى» دەپ نىدا قىلدى﴾ يەنى تېنىمگە جاپا - مۇشەققەت، مېلىم ۋە پەرزەنتىمگە بالالارنى ئېلىپ كەلدى.

شۇ پەيتتە ئەڭ مەرھەمەتلىك اﷲ تائالا ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىپ، ئۇنى ئورنىدىن تۇرۇپ يەرنى تېپىشكە بۇيرۇدى. ئۇ شۇنداق قىلدى. اﷲ تائالا بىر بۇلاق چىقىرىپ بېرىپ، ئۇنىڭدا يۇيۇنۇشقا بۇيرۇدى. بۇ سۇ ئۇنىڭ بەدىنىدىكى بارلىق سىرتقى كېسەللەرنى ساقايتتى. ئاندىن ئۇنى يەنە بىر يەرنى ئۇرۇشقا بۇيرۇدى ۋە يەنە بىر بۇلاق چىقىرىپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئىچىشكە بۇيرۇدى. ئۇ سۇنى ئىچىش بىلەن ئۇنىڭ بارلىق ئىچكى كېسەللىرى ساقايدى. سالامەتلىكى تولۇق ئەسلىگە كەلدى. شۇڭا اﷲ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئۇنىڭغا: «پۇتۇڭ بىلەن يەرنى تەپكىن» دېدۇق، ئۇ پۇتى بىلەن يەرنى تېپىۋىدى، سۈزۈك بىر بۇلاق ئېتىلىپ چىقتى. (بىز ئۇنىڭغا) «بۇ يۇيۇنۇشىڭمۇ بولىدىغان، ئىچىشىڭمۇ بولىدىغان سوغۇق سۇدۇر» (دېدۇق)﴾**.

ئىبنى جەرىر ۋە ئىبنى ئەبۇھاتەم ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ھەقىقەتەن اﷲ نىڭ پەيغەمبىرى ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۆزىگە بېرىلگەن بالالار ئىچىدە **18** يىل تۇردى. ئۇنىڭ يىراق - يېقىنلىرى ئۇنى تاشلاپ كەتتى. پەقەت ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىدىن ئىككى كىشىلا قالدى. بۇ ئىككىسى ئەتىگەن - ئاخشامدا ئۇنى يوقلايتتى. ئىككىسىنىڭ بىرى يەنە بىرىگە: بىلەمسەن اﷲ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى،

[1] سۈرە ئەنبىيا 83 - ئايەتنىڭ بىرقىسمى.

www.munber.org

ئەييۇب ئەھلى جاھاندىن ھېچكىم قىلىپ باقمىغان بىر گۇناھنى قىلدى، دېدى. ھەمراھى ئۇنىڭغا: ئۇ قايسى گۇناھ؟ دېدى. ئۇ: 18 يىلدىن بېرى الله تائالا ئۇنىڭغا رەھىم قىلىپ شىپالىق بەرمىدى، دېدى. ئۇ ئىككىسى كەچقۇرۇنلۇقى ئۇنى يوقلاپ بارغان ۋاقىتتا ھېلىقى ئادەم ئۆزىنى باسالماي گېپىنى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا دەۋەتتى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: سېنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى بىلمەيمەن، ھەقىقەتەن الله تائالا بىلىدۇكى، مەن تالاش ـ تارتىش قىلىشىۋېتىپ الله تائالانى زىكرى قىلغان ئىككى ئادەمنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن ۋە ئۆيۈمگە بېرىپ ئۇلارنىڭ ھەققى بولمىغان ئىشتا الله تائالانى زىكرى قىلغانلىقىنى يامان كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ گۇناھى ئۈچۈن كاپپارەت بەرگەندىن باشقا گۇناھ بولغۇدەك ئىش قىلغىنىم يوق، دېدى. ئۇ ھاجەت قىلغىلى چىقاتتى. ئۇ ھاجىتىنى قىلىپ بولغاندا ئايالى ئۇنى قولىدىن يېتىلەپ ئورنىغا ئېلىپ كېلەتتى. بىر كۈنى ئۇ ھاجىتىدىن كېچىكىپ قالدى، بۇ چاغدا الله تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا: ﴿«پۇتۇڭ بىلەن يەرنى تەپكىن» دېدۇق، ئۇ پۇتى بىلەن يەرنى تېپىۋىدى، سۈزۈك بىر بۇلاق ئېتىلىپ چىقتى. (بىز ئۇنىڭغا) «بۇ يۇيۇنسىمۇ بولىدىغان، ئىچسىمۇ بولىدىغان سوغۇق سۇدۇر» (دېدۇق)﴾ دەپ ۋەھيي قىلغان ئىدى. ئايالى ئۇنى ئۇزۇن ساقلاپ، ئاندىن ئۇنىڭغا قاراپ باققىلى مېڭىۋىدى، ئەييۇبنىڭ ئۆزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. الله تائالا ھەقىقەتەن ئۇنى كېسىلىدىن ساقايتقان بولۇپ، ئۇ ئەڭ چىرايلىق ھالىتىگە كەلگەن ئىدى. ئايالى ئۇنى كۆرگەندە: الله سېنى مۇبارەك قىلسۇن، الله تائالانىڭ سىناقتا ئۇچرىغان پەيغەمبىرىنى كۆردۈڭمۇ؟ الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭ ساغلام ۋاقتىدىكى ھالىتىگە سەندىن بەكرەك ئوخشايدىغان بىرمۇ ئادەمنى كۆرمىدىم، دېدى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: بۇ ھەقىقەتەن مەن، دېدى. ئۇنىڭ ئىككى خامىنىمى بار بولۇپ بىرى بۇغداي، يەنە بىرى ئارپا خامىنى ئىدى. الله تائالا ئىككى بۇلۇتنى ئەۋەتتى، بىرى بۇغداي خامىنى ئۈستىگە كەلگەندە ئۇنىڭغا ئالتۇن تۆكۈپ توشقۇزۇۋەتتى. يەنە بىر بۇلۇت ئارپا خامىنىغا ئالتۇن تۆكۈپ توشقۇزۇۋەتتى». بۇنى ئىبنى جەرىر رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالام يالىڭاچ يۇيۇنۇۋاتقاندا ئۈستىگە ئالتۇن چېكەتكىلەر چۈشتى. ئۇ ئۇلارنى كىيىمىگە ئۇسۇشقا باشلىدى. شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ پەرۋەردىگارى: ئى ئەييۇب! مەن سېنى كۆرۈپ تۇرغىنىڭدىنمۇ باي قىلىۋەتمىدىممۇ؟ دەپ نىدا قىلدى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: شۇنداق، ئى پەرۋەردىگارىم! لېكىن، مەن سېنىڭ بەرىكىتىڭدىن بىھاجەت ئەمەسمەن دېدى». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارىمۇ رىۋايەت قىلدى.

﴿**بىز ئۇنىڭ (كېسەل ۋاقتىدا ھادىسىگە ئۇچراپ يوق بولغان) ئەھلى ـ ئەۋلادىنى (يېڭىدىن بەردۇق، ئۇلار بىلەن بىللە بىر باراۋەر ئارتۇق بەردۇق، (بۇ) بىزنىڭ نازىل قىلغان رەھمىتىمىزدۇر، ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر**﴾. ھەسەن ۋە قەتادە: الله تائالا ئۇنىڭغا بالا ـ چاقىلىرىنىڭ ۋە ئەۋلادىنىڭ ئۆزىنى تىرىلدۈرۈپ بەردى ۋە ئۇلار بىلەن بىللە بىر ھەسسە ئارتۇق بەردى، دېدى.

﴿**(بۇ) بىزنىڭ نازىل قىلغان رەھمىتىمىزدۇر**﴾ يەنى بىزنىڭ ئۇنىڭغا ئاتا قىلغىنىمىز ئۇنىڭ سەۋرچانلىقى، تەۋرەنمەس ئىرادىسى، تەۋبىسى، كەمتەرلىكى ۋە ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇشى قاتارلىق پەزىلەتلەرگە قارىتا ئۇنىڭغا نازىل قىلغان رەھمىتىمىزدۇر.

﴿**ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر**﴾ يەنى شۇنداق قىلىشتىن مەقسەت. ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ سەۋرچانلىقنىڭ نەتىجىسى كەڭ ـ كۈشادىلىك ۋە راھەتكە يېتىش ئىكەنلىكىنى بىلىشلىرى ئۈچۈندۇر.

www.munber.org

﴿(ئۇنىڭغا) «قولۇڭ بىلەن بىر باغلام چۆپنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن (ئاياللىڭنى) ئۇرغىن. قەسىمىڭنى بۇزمىغىن» (دېدۇق)﴾ بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئاياللىنىڭ بىر ئىشنى خاتا قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئاچچىقلانغان ئىدى ۋە الله تائالا ئۆزىگە شىپالىق بېرىپ ساقايسا، ئۇنى 100 قامچا ئۇرۇشقا قەسەم قىلدى. الله تائالا ئۇنىڭغا شىپالىق بېرىپ ساقايغان ۋاقتىدا، ئاياللىنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ياخشى خىزمىتى، مېھرى ـ شەپقىتى ۋە غەمخورلۇقى ئۈچۈن بېرىلىدىغان مۇكاپات ئاياللىنى ئۇرۇش بولماسلىقى كېرەك ئىدى. شۇڭا الله تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا پەتىۋا بېرىپ 100 تال شېخى بار بىر ساپ ئېلىپ ئاياللىنى بىرنى ئۇرۇشقا بۇيرۇدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ قەسىمىنى بۇزماي ئادا قىلدى ۋە قىلغان نەزرىنى ئورۇندىدى. مانا بۇ الله تائالاغا تەقۋادارلىق ۋە تەۋبە قىلغان كىشى ئۈچۈن بېرىلگەن چىقىش يولىدۇر.

﴿بىز ئەييۇبنى ھەقىقەتەن سەۋرچان بايقىدۇق، ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (اللهغا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴾ الله تائالا ئۇنى: ﴿ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (اللهغا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴾ دەپ ماختىدى ۋە تەرىپلىدى. الله تائالا ئۆزىگە تەقۋادارلىق ۋە تەۋبە قىلغان ئادەمگە چىقىش يولى كۆرسىتىپ بېرىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ. الله ئۇنىڭغا ئويلىمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ، كىمكى اللهغا تەۋەككۈل قىلسا، الله ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ، الله ھەقىقەتەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، الله ھەقىقەتەن ھەر بىر نەرسە ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدار، مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلىدى﴾[1].

* * * * * * *

وَٱذْكُرْ عِبَٰدَنَآ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ أُو۟لِى ٱلْأَيْدِى وَٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٥﴾ إِنَّآ أَخْلَصْنَٰهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى ٱلدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ ٱلْمُصْطَفَيْنَ ٱلْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَٱذْكُرْ إِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ ٱلْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

ئىبادەتتە كۈچلۈك، (دىندا) بەسىرەتلىك بەندىلىرىمىز ئىبراھىم، ئىسھاق ۋە يەئقۇبنى ئەسلىگىن﴿45﴾. ئۇلارنى بىز پاك ـ خىسلەتلىك، ئاخىرەتنى ئەسلەپ تۇرىدىغان سەممىي كىشىلەر قىلدۇق﴿46﴾. ئۇلار بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا ھەقىقەتەن ئالاھىدە تاللانغان كىشىلەردۇر، ھەقىقەتەن ياخشى كىشىلەردۇر﴿47﴾. ئىسمائىلنى، ئەليەسەنى ۋە زۇلكىفلنى ئەسلىگىن، (ئۇلارنىڭ) ھەممىسى ياخشىلاردىندۇر﴿48﴾.

ئالاھىدە تاللانغان ياخشى پەيغەمبەرلەرنىڭ بايانى توغرىسىدا

الله تائالا بەندىلىرىدىن ئىبادەتكار پەيغەمبەرلىرىنىڭ پەزىلەتلىرى ھەققىدە خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىبادەتتە كۈچلۈك، (دىندا) بەسىرەتلىك بەندىلىرىمىز ئىبراھىم، ئىسھاق ۋە يەئقۇبنى ئەسلىگىن﴾ يەنى ئەنە شۇلار ياخشى ئەمەل، پايدىلىق ئىلىم، ئىبادەتتە كۈچلۈك ۋە نەزەر دائىرىسى كەڭ، بولۇش بىلەن دەرىجىسى يۇقىرى قىلىنغانلاردۇر.

---

[1] سۈرە تالاق 2 ــ 3 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿ئىبادەتتە كۈچلۈك﴾ دېمەك، ئىبادەتتە بوشىشىپ قالمايدىغان، ئىبادەتخۇمار دېمەكتۇر. ﴿بەسىرەتلىك﴾ دېمەك، دىندا ئالىم بولۇش دېمەكتۇر. قەتادە ۋە سۇددى: ئۇلار ئىبادەتتە كۈچ ـ قۇۋۋەت، دىننى چۈشىنىشتە چوڭقۇر چۈشەنچە بېرىلگەن كىشىلەردۇر، دېدى.

﴿ئۇلارنى بىز پاك ـ خىسلەتلىك، ئاخىرەتنى ئەسلەپ تۇرىدىغان سەمىمي كىشىلەر قىلدۇق﴾ بۇ ھەقتە مۇجاھىد: يەنى ئۇلارنى بىز ئاخىرەت ئۈچۈنلا ئەمەل قىلىدىغان، ئاخىرەتتىن باشقا ئوي ـ خىيالدا بولمايدىغان كىشىلەر قىلدۇق، دېدى. سۇددى: ئۇلارنىڭ ئىشى ئاخىرەتنى ئەسلەش ۋە ئاخىرەت ئۈچۈنلا ئەمەل ـ ئىبادەت قىلىشتۇر، دېدى.

مالىك ئىبنى دىنار مۇنداق دەيدۇ: اللە تائالا ئۇلارنىڭ دىللىرىدىن دۇنياغا بېرىلىش ۋە ئۇنى ئويلاشنى چىقىرىۋېتىپ، ئاخىرەتنى ياخشى كۆرىدىغان ۋە ئاخىرەتنى ئەسلەپ تۇرىدىغان، ئىخلاسمەن خالىس كىشىلەردىن قىلدى. قەتادە: ئۇلار كىشىلەرگە ئاخىرەتنى ئەسلىتەتتى ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن ئەمەل قىلىشقا ۋەز ئېيتاتتى، دېدى.

﴿ئۇلار بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا ھەقىقەتەن ئالاھىدە تاللانغان كىشىلەردۇر، ھەقىقەتەن ياخشى كىشىلەردۇر﴾ يەنى ئۇلار ئالاھىدە تاللىنىپ چىقىلغان ياخشى كىشىلەردۇر.

﴿ئىسمائىلنى، ئەليەسەنى ۋە زۇلكىفلنى ئەسلىگىن، (ئۇلارنىڭ) ھەممىسى ياخشىلاردىندۇر﴾ سۈرە ئەنبىيادا بۇلارنىڭ قىسسىلىرى ۋە خەۋەرلىرى تولۇق بايان قىلىنغاچقا بۇ يەردە قايتا توختالمايمىز.

﴿بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتۇر﴾ يەنى بۇ ھەق ـ ناھەقنى ئايرىغۇچىدۇر، ئۇنىڭدا ۋەز ـ نەسىھەت ئالىدىغان كىشى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەت باردۇر. سۇددى: يەنى بۇ ۋەز ـ نەسىھەت قۇرئان كەرىمدىن ئىبارەتتۇر، دېدى.

* * * * * * *

هَـٰذَا ذِكْرٌۚ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّـٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ ٱلْأَبْوَٰبُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَـٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ ۞ وَعِندَهُمْ قَـٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَـٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَـٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُۥ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتۇر، تەقۋادارلارغا ئەلۋەتتە ياخشى ئاقىۋەت بار﴿49﴾. (ئۇ) تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەردىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇلارغا ئۇنىڭ دەرۋازىلىرى ئوچۇقتۇر﴿50﴾. ئۇلار جەننەتلەردە تەختلەرگە يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ، ئۇلار جەننەتلەردە نۇرغۇن مېۋىلەرنى، نۇرغۇن شارابلارنى تەلەپ قىلىپ (ئەكەلدۈرۈپ) تۇرىدۇ﴿51﴾. ئۇلارنىڭ يانلىرىدا ئەرلىرىدىن غەيرىيگە كۆز سالمايدىغان، ياش قۇرامى ئوخشاش جۈپتىلىرى بولىدۇ﴿52﴾. بۇ سىلەرگە قىيامەت كۈنىدە ۋەدە قىلىنغان نېمەتتۇر﴿53﴾. بۇ ھەقىقەتەن بىزنىڭ ئاتايىمىزدۇركى، ئۇ ھەرگىز تۈگىمەيدۇ﴿54﴾.

سائادەتمەنلەرنىڭ ئاخىرى بارىدىغان جايى توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە سائادەتمەن مۆمىن بەندىلىرى ئۈچۈن ئاخىرەتتە ھەقىقەتەن ياخشى ئاقىۋەتنىڭ بارلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ، ئۇ ئاقىۋەت بولسىمۇ ئاخىرى قايتىدىغان جايغا بېرىشتۇر. اللە تائالا ئۇ جاينى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇ) تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەردىن ئىبارەت بولۇپ ئۇلارغا ئۇنىڭ دەرۋازىلىرى ئوچۇقتۇر﴾. يەنى ئۇلار كەلگەن ۋاقىتدا جەننەتنىڭ ئىشىكلىرى ئۇلار ئۈچۈن ئوچۇق بولىدۇ.

www.munber.org

﴿**ئۇلار جەننەتلەردە تەختلەرگە يۆلىنىپ ئولتۇرىدۇ**﴾ بەزىلەر بۇ ئايەت ھەققىدە: ئۇلار پەردىلەر بىلەن زىننەتلەنگەن كارۋاتلار ئۈستىدە بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇشىدۇ، دېدى.

﴿**ئۇلار جەننەتلەردە نۇرغۇن مېۋىلەرنى، نۇرغۇن شارابلارنى تەلەپ قىلىپ (ئەكەلدۈرۈپ) تۇرىدۇ**﴾ يەنى ئۇلار قانچىلىك تەلەپ قىلسا، شۇنچىلىك ھازىر قىلىنىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ خالىغىنى بويىچە ﴿**شارابلار**﴾ تەييارلىنىدۇ. يەنى قايسى خىلدىكىنى تەلەپ قىلسا، جەننەت خادىملىرى شۇ خىلدىكىنى ئۇلارغا ئېلىپ كېلىدۇ. تۆۋەندىكى ئايەتمۇ بۇنى تەكىتلەيدۇ: ﴿ئېقىپ تۇرغان شارابتىن تولدۇرۇلغان پىيالە، چەينەك، جاملارنى ئۇلارغا ئايلىنىپ سۇنۇپ تۇرىدۇ﴾[1].

﴿**ئۇلارنىڭ يانلىرىدا ئەرلىرىدىن غەيرىيگە كۆز سالمايدىغان، ياش قۇرامى ئوخشاش جۈپتىلىرى بولىدۇ**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ جۈپتىلىرى ئۆز ئەرلىرىدىن باشقىلارغا كۆز قىرىنى سالمايدۇ. بۇ جۈپتىلەرنىڭ ياش قۇرامى ئوخشاش بولىدۇ. بۇ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، مۇھەممەد ئىبنى كەئب ۋە سۇددى قاتارلىقلارنىڭ سۆزىنىڭ مەزمۇنىدۇر.

﴿**بۇ سىلەرگە قىيامەت كۈنىدە ۋەدە قىلىنغان نېمەتتۇر**﴾ يەنى مانا بۇلار بىز دېگەن جەننەتنىڭ سۈپىتىدۇر، بۇ جەننەتنى الله تائالا تەقۋادار بەندىلىرىگە ۋەدە قىلدى، ئۇلار قىيامەت كۈنى قەبرىلىرىدىن تۇرۇپ ئوتتىن سالامەت بولغاندىن كېيىن ئۇ جەننەتنىڭ كىشىلىرىدىن بولىدۇ.

الله تائالا بۇ جەننەتنىڭ ئەبەدىل - ئەبەد تۈگىمەيدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ ھەقىقەتەن بىزنىڭ ئاتايىمىزدۇركى، ئۇ ھەرگىز تۈگىمەيدۇ**﴾.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى ئىنسانلار!) سىلەرنىڭ ئىلكىڭلاردىكى نەرسىلەر تۈگەيدۇ، الله نىڭ دەرگاھىدىكى نەرسىلەر تۈگىمەستۇر﴾[2] ﴿(بۇ ئۇلارغا قىلىنغان) ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان ئىنئامدۇر﴾[3] ﴿ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارغا ئەلۋەتتە ئۈزۈلۈكسىز ساۋاب بېرىلىدۇ﴾[4] ﴿ئۇنىڭ مېۋىلىرى تۈگىمەيدۇ، ھەمىشە سايە چۈشۈپ تۇرىدۇ، ئەنە شۇ تەقۋادارلارنىڭ ئاقىۋەت بارىدىغان جايىدۇر؛ كاپىرلارنىڭ ئاقىۋەت بارىدىغان جايى دوزاختۇر﴾[5] بۇ ھەقتە كەلگەن ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

* * * * * * *

هَٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّٰغِينَ لَشَرَّ مَـَٔابٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ
حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَءَاخَرُ مِن شَكْلِهِۦٓ أَزْوَٰجٌ ﴿٥٨﴾ هَٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ
صَالُوا۟ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا۟ بَلْ أَنتُمْ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ۖ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا۟ رَبَّنَا مَن
قَدَّمَ لَنَا هَٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى ٱلنَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا۟ مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ
ٱلْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَٰهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ ٱلنَّارِ ﴿٦٤﴾

---

(1) سۈرە ۋاقىئە 18 - ئايەت.
(2) سۈرە نەھل 96 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(3) سۈرە ھۇد 108 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(4) سۈرە فۇسسىلەت 8 - ئايەت.
(5) سۈرە رەئد 35 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

بۇ (ھەقىقەتتۇر)، كاپىرلارنىڭ (ئاخىرەتتە بولىدىغان جايى) ھەقىقەتەن ئەڭ يامان جايدۇر[55]. ئۇ جەھەننەمدۇر، ئۇلار جەھەننەمگە كىرىدۇ، ئۇ نېمىدېگەن يامان جاي! [56]. بۇ (كۆيدۈرگۈچى) قىزىق سۇدۇر، قان ـ يىرىڭدۇر، ئۇلار بۇنى تېتىسۇن[57]. يەنە (ئۇلارغا) مۇشۇ خىلدىكى باشقا تۈرلۈك ئازاپلار بار[58]. (ئەگەشكۈچىلىرى بىلەن دوزاختا كىرگەن چاغدا، ئەگەشتۈرگۈچىلەرگە ئېيتىلىدۇ) «بۇ جامائە سىلەر بىلەن بىرگە كىرگۈچىدۇر». (ئەگەشتۈرگۈچىلەر ئېيتىدۇ) «ئۇلار قارشى ئېلىنمايدۇ، ئۇلار چوقۇم (بىزگە ئوخشاش) ئازابنى تېتىغۇچىدۇر» [59]. ئەگەشكۈچىلەر ئېيتىدۇ: «بەلكى سىلەر قارشى ئېلىنمايسىلەر، سىلەر ئازابنى بىزگە ئېلىپ كەلدىڭلار (يەنى بىزنى ئازدۇرۇپ دوزاختا كىرىشىمىزگە سەۋەبچى بولدۇڭلار)، بۇ نېمىدېگەن يامان جاي!» [60]. ئۇلار (يەنى ئەگەشكۈچىلەر): «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە بۇ ئازابنى ئېلىپ كەلگەن ئادەمگە دوزاخ ئازابىنى ئىككى ھەسسە زىيادە قىلغىن» دەيدۇ[61]. ئۇلار (يەنى كاپىرلارنىڭ كاتتىباشلىرى) ئېيتىدۇ: «بىز (دۇنيادىكى چاغدا) يامانلاردىن ھېسابلايدىغان ئادەملەرنى (يەنى مۆمىنلەرنى) (دوزاختا) كۆرمەيمىزغۇ؟ [62]. ئۇلارنى بىز (دۇنيادىكى چاغدا) مەسخىرە قىلاتتۇقمۇ؟ ياكى ئۇلاردىن كۆزلەر ئېغىپ كەتتىمۇ؟ (يەنى ياكى ئۇلار دوزاختا بىز بىلەن بىللە تۇرسىمۇ كۆرمەيۋاتامدۇق؟)» [63]. ئەھلى دوزاخنىڭ بۇ رەۋىشتە ئۆزئارا جاڭجاللىشىشى چوقۇمدۇر[64].

بەختسىزلەرنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا

اﷲ تائالا سائادەتمەن كىشىلەرنىڭ ئاقىۋىتىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە ئۇنىڭ ئارقىدىنلا بەختسىزلەرنىڭ قىيامەت ۋە ھېساب كۈنىدىكى ھالى، ئۇلارنىڭ ئاخىرى قايتىدىغان جايى ۋە ئاقىۋىتى ھەققىدە بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ (ھەقىقەتتۇر)، كاپىرلارنىڭ (ئاخىرەتتە بولىدىغان جايى) ھەقىقەتەن ئەڭ يامان جايدۇر**﴾ يەنى ئۇلار اﷲ تائالانىڭ ئىتائىتىدىن چىققان، پەيغەمبەرلەرگە قارشىلىق قىلغانلاردۇر.

ئاندىن اﷲ تائالا ئۇ جاينى ئىزاھلاپ مۇنداق دېدى: ﴿**ئۇ جەھەننەمدۇر، ئۇلار جەھەننەمگە كىرىدۇ**﴾ ئۇلار جەھەننەمگە كىرگەندە، جەھەننەم ئۇلارنىڭ پۈتۈن ئەتراپىدىن ئورىۋالىدۇ. ﴿**ئۇ نېمىدېگەن يامان جاي! بۇ (كۆيدۈرگۈچى) قىزىق سۇدۇر، قان ـ يىرىڭدۇر، ئۇلار بۇنى تېتىسۇن**﴾ "بۇ كۆيدۈرگۈچى سۇ" ئەڭ چېكىگە يەتكەن قايناق سۇدۇر. ئەمما "بۇ قان ـ يىرىڭ" بولسا دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، سوغۇقلۇقىدىن ئىچكۈچىگە بەرداشلىق بېرەلمىگۈدەك دەرىجىدە ئازاب ئېلىپ كېلىدىغان قان ـ يىرىڭدۇر.

﴿**يەنە (ئۇلارغا) مۇشۇ خىلدىكى باشقا تۈرلۈك ئازابلار بار**﴾ يەنى ئۇلار بىر تۈرلۈك ئازاب بىلەن ۋە ئۇنىڭ دەل ئەكسىدە بولغان باشقا بىر تۈرلۈك ئازاب بىلەن ئازابلىنىدۇ. ھەسەنبەسرى اﷲ تائالانىڭ: ﴿**يەنە (ئۇلارغا) مۇشۇ خىلدىكى باشقا تۈرلۈك ئازابلار بار**﴾ دېگەن ئايىتىگە: خىلمۇ خىل ئازابلار بار، دەپ مەنە بەردى. باشقىلار: بۇ ئازابلار قاتتىق سوغۇق، زەھەر، قايناق سۇ ئىچىش، زەققۇم دەرىخىدىن يېيىش، تاغقا چىقىش ۋە چۈشۈشلەرگە ئوخشىغان، بىر ـ بىرىگە قارىمۇقارشى بولغان ۋە ھەممىسىدە ئادەملەر ئازابلىنىدىغان ۋە خارلىنىدىغان تۈرلۈك ئازابلاردۇر، دېدى.

دوزاخ ئەھلىنىڭ مۇنازىرىسى توغرىسىدا

﴿**(ئەگەشكۈچىلىرى بىلەن دوزاختا كىرگەن چاغدا، ئەگەشتۈرگۈچىلەرگە ئېيتىلىدۇ) «بۇ جامائە سىلەر بىلەن بىرگە كىرگۈچىدۇر». (ئەگەشتۈرگۈچىلەر ئېيتىدۇ) «ئۇلار قارشى ئېلىنمايدۇ، ئۇلار چوقۇم**

www.munber.org

(بىزگە ئوخشاش) ئازابنى تېتىغۇچىدۇر»﴾ بۇ الله تائالانىڭ دوزاخ ئەھلىنىڭ بىر ـ بىرسىگە دېگەن سۆزىدىن قىلغان خەۋىرىدۇر.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: **﴿ھەرقاچان بىر ئۇممەت دوزاخقا كىرىدىكەن، ئۇ ئۆزىدىن ئىلگىرىكى ئۇممەتكە (ئۇنىڭغا ئەگىشىپ گۇمراھ بولغانلىقى ئۈچۈن) لەنەت ئوقۇيدۇ﴾**[1] يەنى بىر ـ بىرىگە سالام بېرىشنىڭ ئورنىغا لەنەت ئوقۇشىدۇ، بىر ـ بىرىنى ئىنكار قىلىشىدۇ، بەزىلىرى يەنە بەزىلىرىنى كاپىر دېيىشىدۇ. كۈچلۈك ۋە قاتتىق قول زابانىيلەردىن تەركىب تاپقان دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەرنىڭ ياللىشى بىلەن يېڭى بىر جامائە دوزاخقا كىرىپ كەلگەندە، ئۇلاردىن بۇرۇن كىرگەنلەر ئېيتىدۇ: **﴿بۇ جامائە﴾** يەنى دوزاخقا كىرىپ كېلىۋاتقانلار **﴿سىلەر بىلەن بىرگە كىرگۈچىدۇر. (ئەگەشتۈرگۈچىلەر ئېيتىدۇ) «ئۇلار قارشى ئېلىنمايدۇ، ئۇلار چوقۇم (بىزگە ئوخشاش) ئازابنى تېتىغۇچىدۇر﴾** چۈنكى، ئۇلار ھەقىقەتەن جەھەننەم ئەھلىدۇر.

﴿ئەگەشكۈچىلەر ئېيتىدۇ: «بەلكى سىلەر قارشى ئېلىنمايسىلەر﴾ يەنى يېڭى كىرگەنلەر ئىلگىرىكىلەرگە: **﴿ئېيتىدۇ: «بەلكى سىلەر قارشى ئېلىنمايسىلەر ئازابنى بىزگە ئېلىپ كەلدىڭلار (يەنى بىزنى ئازدۇرۇپ دوزاخقا كىرىشىمىزگە سەۋەبچى بولدۇڭلار)﴾** يەنى سىلەر بىزنى مۇشۇ جايغا ئېلىپ كېلىدىغان نەرسىگە چاقىردىڭلار. **﴿بۇ نېمىدېگەن يامان جاي!﴾** يەنى بۇ نېمىدېگەن يامان قارارگاھ!

﴿ئۇلار (يەنى ئەگەشكۈچىلەر): «پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە بۇ ئازابنى ئېلىپ كەلگەن ئادەمگە دوزاخ ئازابىنى ئىككى ھەسسە زىيادە قىلغىن» دەيدۇ﴾ بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئۇلارنىڭ ئېچىدىكى كېيىن كىرگەنلەر (يەنى ئەگەشكۈچىلەر) ئىلگىرى كىرگەنلەرگە (يەنى باشلىقلىرىغا) قارىتىپ: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بۇلار بىزنى ئازدۇرغان، ئۇلارغا ئىككى ھەسسە دوزاخ ئازابى بەرگىن» دەيدۇ. الله: «ھەممىسىگە ئىككى ھەسسە ئازاب بېرىلىدۇ، لېكىن سىلەر (ئازابنىڭ دەھشىتىنى) بىلمەيسىلەر» دەيدۇ﴾**[2] يەنى ھەر بىرىڭلار قىلمىشىڭلارغا قارىتا ئازابقا دۇچار بولىسىلەر.

﴿ئۇلار (يەنى كاپىرلارنىڭ كاتتىباشلىرى) ئېيتىدۇ: «بىز (دۇنيادىكى چاغدا) يامانلاردىن ھېسابلايدىغان ئادەملەرنى (يەنى مۆمىنلەرنى) (دوزاختا) كۆرمەيمىزغۇ؟ ئۇلارنى بىز (دۇنيادىكى چاغدا) مەسخىرە قىلاتتۇقمۇ؟ ياكى ئۇلاردىن كۆزلەر ئېغىپ كەتتىمۇ؟ (يەنى ياكى ئۇلار دوزاختا بىز بىلەن بىللە تۇرسىمۇ كۆرمەيۋاتامدۇق؟)»﴾ مانا بۇ دوزاختىكى كاپىرلارنىڭ ھالىدۇر. ئۇلارنىڭ قارىشىچە گۇمراھلىقتا دەپ ئېتىقاد قىلىدىغان ئادەملەرنى ئۇلار دوزاختا كۆرەلمەيدۇ. ئۇلار مۆمىنلەرنى گۇمراھلىقتا دەپ قارايتتى. كاپىرلار: بىزگە نېمە بولدى؟ ئۇلارنى دوزاختا بىز بىلەن بىرگە كۆرمەيمىزغۇ؟ دەيدۇ.

مۇجاھىد: بۇ ئەبۇجەھلىنىڭ سۆزى بولۇپ، ئۇ: ماڭا نېمە بولدى؟ مەن بىلال، ئەممار، سۇھەيب ۋە پالانى ـ پۇكۇنىلەرنى كۆرەلمەيۋاتىمەنغۇ؟ دەيدۇ، دېدى. بۇ پەقەت بىر مىسالدۇر. چۈنكى، بارلىق كاپىرلارنىڭ ھالى مۇشۇنداقتۇر. ئۇلار مۆمىنلەرنى دوزاخقا كىرىدۇ دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. كاپىرلار دوزاخقا كىرگەندە مۆمىنلەرنى ئىزدەيدۇ. ئۇلارنى تاپالمىغاندىن كېيىن: **﴿بىز (دۇنيادىكى چاغدا) يامانلاردىن ھېسابلايدىغان ئادەملەرنى (يەنى مۆمىنلەرنى) (دوزاختا) كۆرمەيمىزغۇ؟ ئۇلارنى بىز (دۇنيادىكى چاغدا) مەسخىرە قىلاتتۇقمۇ؟ ياكى ئۇلاردىن كۆزلەر ئېغىپ كەتتىمۇ؟﴾** دەيدۇ.

---

[1] سۈرە ئەئراف 38 ـ ئايەتنىڭ بىرقىسمى.
[2] سۈرە ئەئراف 38 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

كاپىرلار ئۆزلىرىنى ئالداپ: ئۇلار بىز بىلەن جەھەننەمدە بار بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، كۆزىمىز ئۇلارنى كۆرەلمەي قالدى، دېيىشىدۇ. شۇ ۋاقىتتا كاپىرلار مۆمىنلەرنىڭ يۈكسەك، ئالىي ئورۇندا تۇرغانلىقىنى بىلىدۇ.

بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەھلى جەننەت ئەھلى دوزاخقا: «بىز پەرۋەردىگارىمىز بىزگە ۋەدە قىلغان نەرسىنى ھەق تاپتۇق، سىلەرمۇ پەرۋەردىگارىڭلار ۋەدە قىلغان نەرسىنى ھەق تاپتىڭلارمۇ؟» دەپ توۋلايدۇ. ئۇلار: «ھەئە» دەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر جاكارچى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا (مۇنداق دەپ) جاكارلايدۇ: «زالىملارغا الله نىڭ لەنىتى بولسۇن. زالىملار كىشىلەرنى الله نىڭ داغدام يولىدىن توسىدۇ، ئۇنىڭ ئەگرى بولۇشىنى تىلەيدۇ ھەمدە ئۇلار ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدۇ». ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر توسما بولىدۇ. توسمىنىڭ ئۈستىدە (ئەئرافتا) ئەھلى جەننەت ۋە ئەھلى دوزاخنى ئۇلارنىڭ سىماسىدىن تونۇيدىغان ئادەملەر (يەنى ئەھلى ئەئراف) بولىدۇ، ئۇلارئەھلى جەننەتكە: «سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز» دەپ توۋلايدۇ. ئۇلار جەننەتكە كىرمىگەن، (ئەمما) كىرىش ئۈمىدىدە تۇرغانلاردۇر. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئەھلى دوزاخ تەرەپكە بۇرالغاندا: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزنى زالىم قەۋم بىلەن بىللە قىلمىغىن» دەيدۇ. ئەئرافتىكىلەر (يەنى ياخشىلىقلىرى بىلەن يامانلىقلىرى تەڭ بولۇپ قالغان،جەننەتتىمۇ ئەمەس، دوزاختىمۇ ئەمەس كىشىلەر) سىماسىدىن تونۇيدىغان (دوزىخى) ئادەملەرگە: «توپلىغان پۇل - ماللىرىڭلار ۋە تەكەببۇرلۇقۇڭلار سىلەرگە نېمىگە ئەسقاتتى؟» دەپ توۋلايدۇ. (ئەئرافتىكىلەر دوزىخىلارغا مۆمىنلەرنىڭ پېقىرلىرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ) سىلەر الله نىڭ رەھمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ، دەپ قەسەم قىلغان كىشىلەر مۇشۇلارمۇ؟ (مانا بۇلارغا) جەننەتكە كىرىڭلار، سىلەرگە (كەلگۈسىدىن)غەم قىلىش، (كەتكەنگە) قايغۇرۇش يوقتۇر (دېيىلدى دەيدۇ)﴾[1].

﴿**ئەھلى دوزاخنىڭ بۇ رەۋىشتە ئۆز - ئارا جاڭجاللىشىشى چوقۇمدۇر**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! بىز ھەقىقەتەن ساڭا خەۋەر قىلغان، دوزاخ ئەھلىنىڭ بىر - بىرى بىلەن جاڭجاللىشىشى، بىر - بىرىگە لەنەت ئوقۇشى قاتارلىق بۇ قىلمىشلىرى ئەلۋەتتە ھەقتۇر، ئۇنىڭدا ھېچ بىر شەك شۈبھە يوقتۇر.

* * * * * * *

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَـٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّـٰرُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِىَ مِنْ عِلْمٍۭ بِٱلْمَلَإِ
ٱلْأَعْلَىٰٓ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰٓ إِلَىَّ إِلَّآ أَنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

(ئى مۇھەممەد! مەككە كاپىرلىرىغا) ئېيتقىنكى، «مەن پەقەت بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن، غالىب بىر الله دىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر﴿65﴾. (ئۇ الله) ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، غالىبتۇر. (ئۆزى خالىغان بەندىلەرنى) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر» ﴿66﴾. (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «ئۇ (يەنى الله نىڭ بىرلىكىگە دەۋەت قىلغۇچى پەيغەمبەر ئىكەنلىكىم) چوڭ خەۋەردۇر﴿67﴾. سىلەر ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيسىلەر﴿68﴾. پەرىشتىلەر (ئادەم ئەلەيھىسسالام توغرىسىدا) مۇنازىرىلىشىۋاتقان چاغدا، مەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيتتىم﴿69﴾. ماڭا پەقەت ۋەھيى قىلىنىدۇكى، مەن روشەن بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن»﴿70﴾.

[1] سۈرە ئەئراف 44 — 49 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ چوڭ بىر خەۋەر ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللہ تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى اللہ تائالاغا كاپىر بولغان، پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلغان مۇشرىكلارغا مۇنداق دېيىشكە بۇيرۇيدۇ: ﴿**مەن پەقەت بىر ئاگاھلاندۇرغۇچىمەن**﴾ يەنى سىلەر ئويلىغاندەك ئەمەسمەن. ﴿**غالىب بىر اللہ دىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر**﴾ يەنى ئۇ ئۆزى يالغۇز پۈتكۈل شەيئىنى تىزگىنلەپ تۇرغۇچىدۇر، غالىبتۇر.

﴿**(ئۇ اللہ) ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر**﴾ يەنى اللہ بارلىق نەرسىلەرنىڭ ئىگىسىدۇر ۋە ئۇنى باشقۇرغۇچىدۇر ﴿**غالىبتۇر. (ئۆزى خالىغان بەندىلەرنى) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر**»﴾ يەنى اللہ تائالا ئۆزىنىڭ بۈيۈكلىكى ۋە غالىبلىقى بىلەن خالىغان ئادەمگە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر.

﴿**(ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «ئۇ (يەنى اللہ نىڭ بىرلىكىگە دەۋەت قىلغۇچى پەيغەمبەر ئىكەنلىكىم) چوڭ خەۋەردۇر**﴾ يەنى اللہ تائالانىڭ مېنى سىلەرگە پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىشى چوڭ خەۋەردۇر ۋە كاتتا ئىشتۇر. ﴿**سىلەر ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيسىلەر**﴾ يەنى ئۇنىڭدىن غەپلەتتە سىلەر.

﴿**پەرىشتىلەر (ئادەم ئەلەيھىسسالام توغرىسىدا) مۇنازىرىلىشىۋاتقان چاغدا، مەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيتتىم**﴾ يەنى ماڭا ۋەھيى نازىل بولمىغان بولسا، پەرىشتىلەرنىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالام توغرىسىدا مۇنازىرىلەشكەنلىكى، ئىبلىسنىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالامغا سەجدە قىلىشتىن باش تارتقانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن ئەۋزەل ئىكەنلىكى توغرىسىدا پەرۋەردىگارى بىلەن داۋالاشقانلىقى قاتارلىق ئىشلارنى مەن نەدىن بىلەتتىم؟

* * * * * * *

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي
فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ ٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ
ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ۖ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ
ٱلْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ
رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ
فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا
عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَٱلْحَقُّ وَٱلْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ
مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾

ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە ئېيتتى: «مەن ھەقىقەتەن لايدىن بىر ئادەم يارىتىمەن﴿71﴾. ئۇنى مەن راۋۇرۇس ياراتقان (يەنى ئۇنى يارىتىپ سۈرەتكە كىرگۈزۈپ، ئەزالىرىنى تولۇق، مۇكەممەل ئىنسان ھالىتىگە كەلتۈرگەن) ۋە ئۇنىڭغا جان كىرگۈزگەن ۋاقتىمدا ئۇنىڭغا سەجدە

www.munber.org

قىلىڭلار» [72]. پەرىشتىلەرنىڭ بىرىمۇ قالماي، ھەممىسى (ئادەم ئەلەيھىسسالامغا) سەجدە قىلدى [73]. پەقەت ئىبلىسلا بويۇنتاۋلىق قىلدى، ئۇ كاپىرلاردىن بولۇپ كەتتى [74]. اﷲ ئېيتتى: «ئى ئىبلىس! مەن ئۆز قولۇم بىلەن ياراتقان ئىنسانغا سەجدە قىلىشتىن ساڭا نېمە توسقۇنلۇق قىلدى (ئۇنىڭغا سەجدە قىلماسلىقىڭ تەكەببۇرلۇق قىلغانلىقىڭدىنمۇ؟ ياكى يۇقىرى مەرتىۋىلىكلەردىن بولغانلىقىڭدىنمۇ؟» [75]. ئىبلىس: «مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇق، مېنى ئوتتىن ياراتتىڭ، ئۇنى لايدىن ياراتتىڭ» دېدى [76]. اﷲ: «سەن جەننەتتىن يوقال! سەن ھەقىقەتەن قوغلاندى بولدۇڭ، ساڭا ھەقىقەتەن قىيامەتكىچە مېنىڭ لەنىتىم بولسۇن» دېدى [77 - 78]. ئىبلىس: «پەرۋەردىگارىم! ماڭا (خالايىق) تىرىلدۈرۈلىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت)گىچە مۆھلەت بەرسەڭ (يەنى مېنى ھايات قالدۇرساڭ)» دېدى [79]. اﷲ: «(جەزمەن ساڭا مەلۇم ۋاقىتقىچە مۆھلەت بېرىلىدۇ» دېدى [80 -81]. ئىبلىس ئېيتتى: «ئىززىتىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى چوقۇم ئازدۇرىمەن [82]. ئۇلاردىن پەقەت تاللانغان بەندىلىرىڭلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا (يەنى ئۇلارنى ئازدۇرالمايمەن)» [83]. اﷲ ئېيتتى: «مېنىڭ سۆزۈم ھەقتۇر، مەن ھەقنى سۆزلەيمەن [84]. سەن بىلەن ۋە ئۇلاردىن ساڭا ئەگەشكەنلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن چوقۇم جەھەننەمنى توشقۇزىمەن» [85].

ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ئىبلىسنىڭ قىسسىسى توغرىسىدا

اﷲ بۇ قىسسىنى بەقەرە، ئەئراف، ھىجر، ئىسرا، كەھف سۈرىلىرىدە ۋە بۇ سۈرە (ساد) تا بايان قىلدى. ئۇنىڭ مەزمۇنى: اﷲ تائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامنى يارىتىشتىن بۇرۇن پەرىشتىلەرگە ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن چەكسە جىرىڭلىغىدەك قۇرۇتۇلغان قارا لايدىن ئىنسان يارىتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئۇلارنى اﷲ تائالا قاچان ئۇ ئىنسانىنى يارىتىپ بولغان ھامان ھۆرمەتلەش، ئۇلۇغلاش، ئېھتىرام بىلدۈرۈش ۋە اﷲ تائالانىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇش يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا سەجدە قىلىشقا بۇيرۇدى. ئىبلىستىن باشقا بارلىق پەرىشتىلەر بۇيرۇققا بويسۇندى. ئىبلىس پەرىشتىلەرنىڭ تىپىدىن ئەمەس، بەلكى جىن تىپىدىن ئىدى. ئۇنىڭ تەبىئىتى ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەڭ زۆرۈر بولغان نەرسىگە خىيانەت قىلدى. ئۇ ئادەمگە سەجدە قىلىشتىن چوڭچىلىق قىلدى. ھەم بۇ ھەقتە پەرۋەردىگارى بىلەن مۇنازىرىلەشتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئوتتىن، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ لايدىن يارالغانلىقى ئۇچۇن، ئۆزىچە ئوت لايدىن ئارتۇق دەپ قاراپ، ئۆزىنىڭ ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى دەۋا قىلدى، ئۇ ھەقىقەتەن خاتالاشتى. اﷲ تائالانىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلدى ۋە كاپىر بولدى. شۇنىڭ بىلەن اﷲ تائالا ئۇنى خارلىققا دۇچار قىلدى. رەھمەت ئىشىكىدىن يىراققا ھەيدىدى. خاتىرجەم ۋە مۇقەددەس جايدىن قوغلىدى، ئۇنىڭ تونۇشلۇق بولۇشى ئۈچۈن ئۇنى ئىبلىس دەپ ئاتىدى. چۈنكى، ئۇ اﷲ تائالانىڭ رەھمىتىدىن ئۈمىدسىزلەندى. ئۇ خارلانغان، اﷲ تائالانىڭ رەھمىتىدىن قوغلانغان ھالدا ئاسماندىن زېمىنغا چۈشۈرۈۋېتىلدى. ئاندىن ئۇ اﷲ تائالادىن ئۆزىگە قىيامەت كۈنىگىچە مۆھلەت بېرىلىشىنى سورىدى. ئۆزىگە ئاسىيلىق قىلغۇچىنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدىغان مېھرىبان اﷲ ئۇنىڭغا مۆھلەت بەردى. ئۇ قىيامەت كۈنىگىچە ھالاك بولۇشتىن خاتىرجەم بولغان چاغدا، ھەددىدىن ئېشىپ ۋە كۆرەڭلەپ تۇرۇپ: **﴿ئىززىتىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى چوقۇم ئازدۇرىمەن. ئۇلاردىن پەقەت تاللانغان بەندىلىرىڭلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا (يەنى ئۇلارنى ئازدۇرالمايمەن)﴾** دېدى.

ئىبلىس: ﴿ماڭا ئېيتىپ بەرگىنە، سەن مەندىن ئۈستۈن قىلغان ئادەم مۇشۇمۇ؟ ئەگەر ماڭا قىيامەتكىچە مۆھلەت بېرىدىغان بولساڭ، ئۇنىڭ ئەۋلادىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىنى (ئازدۇرۇپ) تۈپ

www.munber.org

يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىمەن (يەنى ئۇلارنى خالىغانچە يېتىلەيمەن)»﴾[1] دېگەن ئىدى. اللّٰه تائالا ئەنە شۇ مۇستەسنا قىلغانلارنىڭ بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿شۈبھىسىزكى، مېنىڭ (ئىخلاسمەن) بەندىلىرىم ئۈستىدىن سەن ھۆكۈمرانلىق قىلالمايسەن. پەرۋەردىگارىڭ ھەقىقەتەن ھامىي بولۇشقا يېتەرلىكتۇر﴾[2].

﴿اللّٰه ئېيتتى: «مېنىڭ سۆزۈم ھەقتۇر، مەن ھەقنى سۆزلەيمەن. سەن بىلەن ۋە ئۇلاردىن ساڭا ئەگەشكەنلەرنىڭ ھەممىسى بىلەن چوقۇم جەھەننەمنى توشقۇزىمەن»﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەتنى: مەن ھەقدۇرمەن، مەن ھەقنى سۆزلەيمەن دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەپسىر قىلدى. مۇجاھىدنىڭ يەنە بىر رىۋايىتىدە: ھەق مەن تەرەپتىن كېلىدۇ. مەن ھەقنى سۆزلەيمەن دېگەنلىك دېدى، دېيىلگەن.

اللّٰه تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿لېكىن مېنىڭ (گۇناھكارلارنى ئازاب قىلىشتىن ئىبارەت) ھۆكمىم بېكىپ كەتتى. مەن چوقۇم جىنلار ۋە ئىنسانلار (يەنى ئۇلارنىڭ گۇناھكارلىرى) ـ ھەممىسى بىلەن جەھەننەمنى تولدۇرىمەن﴾[3] ﴿اللّٰه (ئىبلىسقا) ئېيتتى: «بارغىن (ساڭا مۆھلەت بەردىم)، ئۇلاردىن (يەنى ئادەم باللىرىدىن) كىمكى ساڭا ئەگەشسىدىكەن، (جەھەننەم ساڭا ۋە ئۇلارغا) بېرىلگەن تولۇق جازادۇر﴾[4].

* * * * * * *

قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُۥ بَعْدَ حِينٍۭ ﴿٨٨﴾

ئېيتقىنكى، «(اللّٰه تەرىپىدىن كەلگەن ۋەھيىنى) تەبلىغ قىلغانلىقىمغا سىلەردىن ھېچ ھەق تەلەپ قىلمايمەن، مەن (قۇرئاننى) ئۆيپتىرا قىلغۇچىلاردىن (يەنى يالغاندىن توقۇغۇچىلاردىن) ئەمەسمەن﴿86﴾. قۇرئان پەقەت جاھان ئەھلى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر﴿87﴾. بىر مۇددەتتىن كېيىن ئۇنىڭ راستلىقىنى چوقۇم بىلىسىلەر»﴿88﴾.

اللّٰه تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ئەنە شۇ مۇشرىكلارغا ئېيتقىنكى، مەن سىلەرگە تەبلىغ ـ ۋەز ئېيتقانلىقىم ئۈچۈن ھەق ئورنىدا سىلەردىن دۇنيانىڭ مال ـ مۈلكىدىن سورىمايمەن. **﴿مەن (قۇرئاننى) ئۆيپتىرا قىلغۇچىلاردىن (يەنى يالغاندىن توقۇغۇچىلاردىن) ئەمەسمەن﴾** يەنى اللّٰه تائالا مېنى پەيغەمبەر قىلىپ مەن بىلەن بىللە ئەۋەتكەن قۇرئاندىن ئارتۇق ھېچنېمىنى خالىمايمەن ۋە تەلەپ قىلمايمەن. بەلكى، ماڭا بۇيرۇلغان نەرسىنى، ئۇنىڭغا قوشۇپمۇ قويماي ياكى كېمەيتىپمۇ قويماي ئادا قىلىمەن. بۇنداق قىلىش بىلەن مەن ھەقىقەتەن اللّٰه تائالانىڭ رازىلىقىنى ۋە ئاخىرەت يۇرتىنى تەلەپ قىلىمەن.

سۇفيان سەۋرى، مەسرۇقنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا كەلدۇق. ئۇ مۇنداق دېدى: ئى خالايىق! كىمكى بىرەر شەيئىنى بىلسە ئۇنى دېسۇن، بىلمىسە اللّٰه تائالا بىلگۈچىدۇر، دېسۇن. ھەقىقەتەن بىر ئادەمنىڭ ئۆزى بىلمىگەن نەرسىنى "اللّٰه تائالا بىلگۈچىدۇر" دېيىشىنىڭ ئۆزىلا بىلىم ھېسابلىنىدۇ. اللّٰه تائالا ھەقىقەتەن پەيغەمبىرىڭلارغا: **﴿ئېيتقىنكى، «(اللّٰه تەرىپىدىن كەلگەن ۋەھيىنى) تەبلىغ قىلغانلىقىمغا سىلەردىن ھېچ ھەق تەلەپ**

---

[1] سۈرە ئىسرا 62 ـ ئايەتنىڭ بىرقىسمى.
[2] سۈرە ئىسرا 65 ـ ئايەت.
[3] سۈرە سەجدە 13 ـ ئايەتنىڭ بىرقىسمى.
[4] سۈرە ئىسرا 63 ـ ئايەت.

www.munber.org

قىلمايمەن، مەن (قۇرئاننى) ئىپتىرا قىلغۇچىلاردىن (يەنى يالغاندىن توقۇغۇچىلاردىن) ئەمەسمەن﴾ دەپ ئۆگەتتى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

﴿قۇرئان پەقەت جاھان ئەھلى ئۈچۈن ۋەز - نەسىھەتتۇر﴾ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: قۇرئان ئىسلام دەۋىتى يەتكەن بارلىق ئىنسان ۋە جىنلار ئۈچۈن ۋەز - نەسىھەتتۇر. بۇ ئايەت كەرىم اللە تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايەتلىرى بىلەن مەزمۇن جەھەتتىن ئوخشاشتۇر: ﴿بۇ قۇرئان ماڭا سىلەرنى ۋە (قىيامەتكىچە) قۇرئان يەتكەن كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن ۋەھيي قىلىندى﴾[1] ﴿(كۇففار) جامائەلىرىدىن كىمكى قۇرئاننى ئىنكار قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا ۋەدە قىلىنغان جاي دوزاختۇر﴾[2].

﴿بىر مۇددەتتىن كېيىن ئۇنىڭ راستلىقىنى چوقۇم بىلىسىلەر﴾ يەنى قۇرئاننىڭ راستلىقىنى پات يېقىندا بىلىسىلەر. قەتادە: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، ئۆلگەندىن كېيىن بىلىسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئىكرىمە: يەنى قىيامەت كۈنى بىلىسىلەر دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ ئىككى سۆزنىڭ ئارىسىدا قارىمۇ قارشىلىق يوق. چۈنكى، ئۆلگەن كىشى قىيامەت كۈنىنىڭ ھۆكمىگە كىرىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە سادنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇ سانا ۋە مەدھىيە اللە تائالاغا خاستۇر! پاك ۋە يۈكسەك اللە تائالا ھەممىنى بىلگۈچىدۇر.

---

[1] سۈرە ئەنئام 19 - ئايەتنىڭ بىرقىسمى.
[2] سۈرە ھۇد 17 - ئايەتنىڭ بىرقىسمى.

www.munber.org